

Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Viešoji teisės katedra

Juliaus Melniko
V kurso viešosios teisės
studijų šakos studento

Magistro baigiamasis darbas

Specialiųjų teisinių režimų samprata Lietuvos teisinėje sistemoje
The concept of special legal regimes in the Lithuania legal system

Vadovas: Doc. Dr. Vaidotas Vaičaitis

Recenzentė: Asist. Dr. Dovilė Pūraitė-Andrikienė

Vilnius
2023

Anotacija ir pagrindiniai žodžiai

Šiame baigiamajame magistro darbe bus analizuojamos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose įstatymuose įtvirtintos būtent nepaprastosios padėties, ekstremaliosios situacijos ir karantino specialiųjų teisinių režimų įvedimo procedūros, atskleisti tam tikri įstatymų ir subjektų probleminiai aspektai, nepaprastųjų teisinių režimų tarpusavio santykiai, aptarta aktuali teismų praktika ir pasiūlymai įstatymų leidėjams ateities įstatymų koregavimo perspektyvai.

Pagrindiniai žodžiai: specialieji teisiniai režimai, priėmimo subjektai, terminas, specialiosios priemonės, konstitucinės subjektų teisės.

This master's thesis will analyse the procedures for the introduction of the special legal regimes of the state of emergency, emergency situation and quarantine established in the Constitution of the Republic of Lithuania and other laws, will reveal certain problematic aspects of laws and subjects, the interrelationships of the emergency legal regimes, current case law is discussed and proposals to the legislators for the perspective of adjusting future laws.

Keywords: Special legal regimes, subjects that accept, term, special measures, constitutional rights of subjects.

TURINYS

Įvadas	2
1. Specialiųjų teisinių režimų konstituciniai pagrindai Lietuvos teisinėje sistemoje	4
1.1. Specialiųjų teisinių režimų rūšys Lietuvos teisinėje sistemoje	5
1.2. Nepaprastosios padėties teisinis režimas Lietuvos teisinėje sistemoje	5
1.3. Ekstremaliosios situacijos teisinis režimas Lietuvos teisinėje sistemoje	8
1.4. Karantino teisinis režimas Lietuvos teisinėje sistemoje.....	10
2. Specialiųjų teisinių režimų įvedimo subjektai Lietuvos teisinėje sistemoje	12
2.1. Karantino teisinio režimo įvedimo subjektai Lietuvos teisinėje sistemoje	12
2.2. Ekstremaliosios situacijos teisinio režimo įvedimo subjektai Lietuvos teisinėje sistemoje	14
2.3. Nepaprastosios padėties teisinio režimo įvedimo subjektai Lietuvos teisinėje sistemoje	17
3. Specialiųjų teisinių režimų trukmė Lietuvos teisinėje sistemoje.....	22
3.1. Karantino teisinio režimo trukmė Lietuvos teisinėje sistemoje.....	22
3.2. Ekstremaliosios situacijos teisinio režimo trukmė Lietuvos teisinėje sistemoje	23
3.3. Nepaprastosios padėties teisinio režimo trukmė Lietuvos teisinėje sistemoje	24
4. Specialiųjų priemonių taikymas, galiojant specialiesiems teisiniams režimams Lietuvos teisinėje sistemoje	26
4.1. Specialiųjų priemonių taikymas karantino teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje	26
4.2. Specialiųjų priemonių taikymas ekstremaliosios situacijos teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje.....	28
4.3. Specialiųjų priemonių taikymas nepaprastosios padėties teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje.....	30
5. Konstitucinių žmogaus teisių ribojimai specialiųjų teisinių režimų metu Lietuvos teisinėje sistemoje	32
5.1. Konstitucinių žmogaus teisių ribojimai karantino teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje.....	33
5.2. Konstitucinių žmogaus teisių ribojimai ekstremaliosios situacijos teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje.....	36
5.3. Konstitucinių žmogaus teisių ribojimai nepaprastosios padėties teisinio režimo metu Lietuvos teisinėje sistemoje.....	37
Išvados	40
Literatūros sąrašas.....	42
Santrauka (lietuvių kalba).....	44
Summary (anglų kalba).....	45

ĮVADAS

Temos aktualumas - Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje – tai yra iš Konstitucijos kylantys teisiniai įrankiai, dėl kurių valstybei atsiranda pareiga imtis veiksmų dėl susiklosčiusios krizinės situacijos, ligų protrūkio, ekstremalaus ar nepaprastojo įvykio, visi šie įrankiai suponuoja tai, kad be šių įrankių paprasčiausiai nebūtų išsaugotos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės. Tuo pačiu, ši tema yra labai aktuali šiandienos visuomenei dėl kylančių atitinkamų veiksmų, susijusių su žmogaus Konstitucijoje varžomų teisių ir specialiųjų priemonių teisėtumu, įvedimo procedūrų tinkamumu, įstatymų leidėjų indelis reglamentuojant specialiuosius teisinius režimus ir kiti svarbūs klausimai, kurie bus analizuojami baigiamajame magistro darbe. Šia tema yra randama ganėtinai maža apimtis mokslinės literatūros, dar iki šios dienos besiformuojanti teismų praktika visuomenei pilnai neatsako į daugelį klausimų.

Darbo objektas - Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje. Šiame darbe nebus orientuojamasi į platų specialiųjų teisių režimų analizavimą, konkrečiai bus aptariami specialieji teisiniai režimai įvedami taikos metu, karo padėtis nebus aptariama, nes šis teisinis režimas Lietuvos Respublikoje nebuvo įvestas. Taigi, bus aptarti vieni iš esminių faktorių, tokių kaip: Kas yra specialieji teisiniai režimai? Kaip jie įvardijami teisinėje sistemoje? Kokie valstybės subjektai turi teisę įvesti šiuos teisinius režimus? Kokiam terminui yra įvedami? Kokios specialiosios priemonės yra taikomos? Kokie Konstitucijoje įtvirtinti žmogaus teisių apribojimai galimi įtvirtinus šiuos teisinius režimus? Įstatymų leidėjo indelis ir tolimesnės perspektyvos tobulinant norminius aktus. Darbe bus aptarti svarbiausi įstatymai, kurie reglamentuoja šių teisių režimų įvedimo ir priemonių procedūras, subjektų, kurie įveda specialiuosius teisinius režimus nutarimai, sprendimai ir dekretai ir galiausiai pasitelkta besiformuojanti Konstitucinio Teismo praktika.

Darbo tikslas – Suformuoti teisinį specialiųjų tiesinių režimų įvaizdį ir pateikti konkrečius pavyzdžius, dėl kurių šie teisiniai režimai buvo įvesti, tai yra – 2020 metai įvesta ekstremalioji situacija, šiek tiek vėliau karantino teisinis režimas, dėl susiklosčiusios COVID-19 pandemijos pasaulyje, 2021 metais įvesta nepaprastoji padėtis, dėl susiklosčiusios migrantų krizės pasienyje su Baltarusijos Respublika ir 2022 metų nepaprastoji padėtis, dėl Rusijos Federacijos pradėtų karinių veiksmų prieš Ukrainos Respubliką.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti kas yra specialieji teisiniai režimai.
2. Kokie subjektai priima šiuos teisinius režimus?
3. Kokiam terminui kiekvienas iš teisinių režimų yra priimtas?
4. Kokios specialiosios priemonės yra taikomos įvedus specialiuosius teisinius režimus?
5. Kokie Konstituciniai žmogaus teisių apribojimai galimi galiojant specialiesiems teisiniams režimams?

Darbo metodai: Darbe bus taikomi loginis, lyginamasis, sisteminis, istorinis ir apibendrinimo metodai.

Loginiu metodu – bus atskleisti darbo tikslai, apibendrinimai ir išvados.

Lyginamuoju metodu – bus atribotas kiekvienas specialusis teisinis režimas ir atskleisti tarpusavio skirtumai.

Sisteminu metodu – darbe bus analizuojami aktualūs norminiai teisės aktai, teismų praktika, mokslinė literatūra atsakant į darbo klausimus.

Istoriniu metodu – darbe bus užsiminama apie specialiųjų teisinių režimų termino atsiradimą.

Apibendrinimo metodu – bus taikomas aptariant išanalizuotas darbo dalis ir suformuojant darbo išvadas.

1. SPECIALIŲJŲ TEISINIŲ REŽIMŲ KONSTITUCINIAI PAGRINDAI LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos Konstitucija yra aukščiausią galią hierarchiniame lygmenyje turintis įstatymas, tai yra teisinių gėrių rinkinys, kuriame įtvirtintos valstybės pamatinės įstatyminės vertybės. Konstitucinis teismas savo viename nutarime suformavo, kad Konstitucija yra ne tik raidės, žodžiai ir sakiniai, konstitucijoje slypi teisinė dvasia, ”kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Kaip jau minėta, apie teisinį gėrį svarbu ir paminėti Konstitucijos pirmąjį straipsnį, kuriame nurodoma, kad Lietuvos teisinė sistema yra demokratija ir paremta demokratiniais principais, todėl įstatymai ir kiti teisės aktai, asmenys ar kitokie veiksniai neturi pažeisti asmens pamatinių vertybių, kurias saugo Konstitucija. Tačiau pati Konstitucija numato atitinkamus atvejus, kada asmens teisės gali būti suvaržytos, tai yra – specialieji teisiniai režimai, todėl iškyla klausimas kas yra specialieji teisiniai režimai ir kodėl tai reikšminga mūsų demokratinėi visuomenei?

Kasdieniniame valstybės gyvenime besiformuojant stipresnei ekonomikai, gyvenimo sąlygoms, nutinka atvejų kai valstybei ir visuomenei iškyla tam tikra grėsmė, jog tuo atveju gali būti pažeisti tam tikri visuomenės ir valstybės interesai, todėl valstybei kyla pareiga ta krizę atitinkamai numalšinti. Kaip teigia savo straipsnyje Vaidotas Vaičaitis „Valstybėje kilus krizinei situacijai, kuriai sureguliuoti taikomi ypatingi (specialieji) teisiniai režimai, šis galimas laikinas konstitucinis „išsiderinimas“ gali būti daug stipresnis nei įprastu metu, nes jis yra palaikomas valstybės centralizuotos valdžios priemonėmis, neleidžiančiomis veikti įprastam svertų ir atsvarų mechanizmui. Taigi, viena vertus, ypatingos padėties teisinis režimas gali pasirodyti kaip natūralus laikinas nukrypimas nuo bendro konstitucinio valdžių balanso, tačiau, kita vertus, į šį režimą galima žiūrėti kaip į tam tikrą bendros teisinės taisyklės išimtį.“ (Vaičaitis, 2020, p. 81). Taigi, kai valstybei iškyla tam tikra netikėta krizė, valstybės valdžia privalo imtis įvairesnių priemonių, jog atremtų tą krizinę padėtį ir čia valdžia įgauna didesnę ir lankstesnę pasirinkimo būdą, atitinkamą įrankį suvaržyti asmens teises, jog būtų išsaugota, kaip pavyzdys – asmens sveikata kaip pamatinė vertybė. Tačiau, nors ir įvedus tokį režimą, valdžios institucijos turi remtis proporcingumo

principu, kuri yra neatsiejama specialiųjų teisinių režimų dalis, kita vertus – asmenys galėtų skusti atitinkamus valdžios veiksmus, jeigu nėra laikomasi pusiausvyros siekiant atitinkamais veiksmais suvaldyti esamai padėčiai.

1.1. SPECIALIŲJŲ TEISINIŲ REŽIMŲ RŪŠYS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Kaip jau minėta anksčiau, atsitikus finansinei, ekonominei ar kitokiai situacijai ir kai valstybė imasi atitinkamų veiksmų numalšinti tą situaciją, tačiau nepavyksta įgyvendinti paprastomis sąlygomis, valstybė gali imtis kitokių priemonių - specialiųjų teisinių režimų. Konstitucijoje yra įtvirtinti du specialieji teisiniai režimai, kuomet galimi asmenų konstituciniai teisių suvaržymai: Konstitucijos 142 straipsnyje yra įtvirtinta karo padėtis ir Konstitucijos 144 straipsnyje kitas specialusis teisinis režimas – nepaprastoji padėtis, tačiau nepaprastosios padėties atveju svarbu paminėti, kai valstybėje yra taikos metas, atitinkamai Konstitucija neužkerta kelio įstatymo leidėjui įtvirtinti kitus specialiuosius režimus, kurie nėra tiesiogiai numatyti Konstitucijoje, tačiau kildinami iš pačios Konstitucijos, nes konkrečiu atveju yra suvaržomos žmogaus teisės ir ar konstitucinės vertybės, tie specialieji teisiniai režimai netiesiogiai gali būti kildinami iš Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies – „Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992), o būtent šio straipsnio 3 ir 4 dalis numato, kad „Priverčiamasis darbas draudžiamas. Priverčiamuoju darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, taip pat piliečių darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992). Taigi, šio straipsnio 3 dalyje nors ir nurodoma, kad priverčiamas darbas yra draudžiamas, tačiau 4 dalyje įtvirtinta, kad jis yra priverčiamas, jeigu valstybėje yra „ypatingas/i atvejis/ai“ ir šie specialieji teisiniai režimai, kurie tiesiogiai nėra numatyti Konstitucijoje, bet įtvirtinti kituose teisės aktuose yra: karantinas ir ekstremalioji situacija ir patenka į analizuojamos temos apimtį.

1.2. NEPAPRASTOSIOS PADĖTIES TEISINIS REŽIMAS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos 142 straipsnyje yra įtvirtinta nepaprastoji padėtis, o tai nustatė pareigą įstatymų leidėjui suformuluoti atitinkamą įstatymą, kuris reglamentuotų tinkamas nepaprastosios padėties įvedimo ir kontrolės procedūras, šis įstatymas yra – Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas. Nepaprastosios padėties įstatymo 2

straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „Nepaprastoji padėtis – ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje, leidžiantis taikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir šiame Įstatyme nustatytus laikinus naudojimosi fizinių asmenų teisėmis ir laisvėmis apribojimus ir laikinus juridinių asmenų veiklos apribojimus“ (Lietuvos Respublikos Nepaprastosios padėties įstatymas 2002). Kaip teigia savo straipsnyje Birutė Pitrėnaitė „Nepaprastosios padėties įstatymas ne tik sukonkretina ir detalizuoja Konstitucijoje įtvirtintų kai kurių žmogaus teisių ir laisvių leistinus apribojimus, bet ir turi nustatyti tokias viešojo valdymo ekstremaliose situacijose procedūras, kurios užtikrintų tinkamą ir veiksmingą pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, turto ir valstybės interesų apsaugą“ (Pitrėnaitė, 2006, p. 96). Pačiame nepaprastosios padėties įstatymo 3 straipsnyje nurodoma, kad pagrindas atsiranda įvesti nepaprastąją padėtį tuomet, kai valstybėje nutinka tokia situacija, kuri gali sukelti grėsmę Konstitucijai ir joje įtvirtintoms vertybėms, todėl reikalingos atitinkamos priemonės suvaldyti tai situacijai, kitaip tariant – nepaprastosios padėties įvedimas, yra griežčiausias konstitucinis žmogaus teisių apribojimo mechanizmas valstybės taikos metu. Taigi, kaip savo darbe teigia Vaidotas Vaičaitis „Atsakant į klausimą, kokie yra bendri šiuolaikinės nepaprastosios padėties teisinio režimo principai, galima išskirti keturis elementus: 1) šis režimas įvedamas esant didelei grėsmei visai valstybei ar jos pamatiniams principams funkcionuoti, 2) jo trukmė yra ribota, 3) jį gali įvesti parlamentas arba skubos atveju – vykdomoji valdžia, kuri turi teisę šį režimą valdyti, 4) jos metu gali būti taikomos specialiosios priemonės, kurios sustiprina vykdomosios valdžios „pozicijas“ kitų valdžių atžvilgiu ir kurios yra susijusios ir su tam tikrų konstitucinių žmogaus teisių ribojimu.“ (Vaičaitis, 2020, p. 82). Galime suformuoti, kad šie 4 išskirti principai yra sudėtinė nepaprastosios padėties dalis, tačiau svarbu ir paminėti, kad į šią sudedamąją dalį įeina kiti konstitucijoje įtvirtinti elementai tokie kaip – „Konstitucijos XIII skyriaus „Užsienio politika ir valstybės gynimas“ 144–145 straipsniuose, be to, šis institutas paminėtas XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“, V skirsnyje „Seimas“ (67 straipsnyje, numatančiame Seimo kompetenciją) ir VI skirsnyje „Respublikos Prezidentas“ (84 straipsnyje, išvardijančiame Prezidento kompetencijos sritis). Minėta, kad Konstituciją geriausiai atskleidžia trys pamatinės konstitucinės vertybės: teisinė valstybė, demokratija ir žmogaus teisės“ (Vaičaitis, 2020, p. 82). Nuosekliau analizuojant nepaprastosios padėties įstatymą susiduriame su tam tikromis teisinėmis spragomis, kurios nėra reglamentuotos, vienas iš pavyzdžių – nepaprastoji padėtis yra įvedama po ekstremaliosios situacijos, kuomet ekstremaliosios situacijos mastas yra toks platus, kad reikia įvesti nepaprastąją padėtį, tačiau pačiame įstatyme nėra numatyta, kokiais kriterijais remiantis valstybės institucijos turi priimti nepaprastąją padėtį ir čia jau atsiranda situacija, jog valstybės institucijos turi

vadovautis atitinkamais „vidiniais įsitikinimais“ priimant šį režimą, todėl tai netiesiogiai praplečia valdžios institucijų veiklos apimtį ir leidžia lengvai nustatyti kuomet bus priimta nepaprastoji padėtis, ir tuo pačiu kokiais pagrindais ji bus panaikinta, todėl galima atsakyti, jog valstybė neturėjo pakankamos patirties ir būtinumo reglamentuoti tinkamai nepaprastosios padėties įstatymą, jog nebūtų praplėstos valstybės institucijų galios, tačiau naujoje 2023 metų nepaprastosios padėties įstatymo redakcijoje nebeliko ekstremaliosios situacijos 2 straipsnio 1 dalyje ir čia yra labai pagirtinas įstatymų leidėjo darbas, tinkamai reglamentuojant nepaprastosios padėties įvedimą. Taip pat savo darbe Elena Masnevaitė, Audronė Gedmintaitė ir Vigita Vėbraitė, Broniaus Sudavičiaus išleistoje knygoje „kelyje su konstitucija“ paminėjo, kad nepaprastosios padėties įstatymas koreguotas net 18 kartų, todėl susidarė įspūdis, kad šis įstatymas buvo priimtas tik dėl to, nes Konstitucija įpareigojo įstatymų leidėją šį įstatymą išleisti, nors susidaro įspūdis, kad 2002 metais priėmus šį įstatymą nebuvo manoma, ar šio teisinio režimo išvis kada nors reikės. Nors iš išdėstytų faktų galime suformuoti įvaizdį, jog kai kurioms valstybės valdžios institucijoms sudaroma didesnė valdžios galia, tačiau nustatomos ir pačioje Konstitucijoje įtvirtintos lubos kaip pavyzdys – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 147 straipsnyje nurodoma, kad nepaprastosios padėties atveju Lietuvos Respublikos Konstitucija negali būti keičiama, todėl kaip ir minėta, nustatomas atitinkamas draudimas valstybės valdžiai neįgyvendinti tam tikrų priemonių, todėl gali atrodyti, kad institucijos turi didesnę lankstumą, tačiau nustatomos lubos, kurių negali peržengti, tai yra – proporcingumas.

Labiausiai nepaprastajai padėčiai, tačiau ir kitiems specialiesiems teisiniams režimams yra aktuali Europos žmogaus teisingumo teismo (EŽTT) ir Europos žmogaus teisių komisijos (EŽTK) praktika. Bendriausia prasme mums reikia paminėti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių žmogaus laisvių apsaugos konvencijos 15 straipsnį, kuriame numatoma, kad valstybės narės ar narė gali nukrypti nuo šios konvencijos tuo atveju, kai kyla karas arba susiklosto nepaprastoji padėtis, ar kitokia situacija, dėl kurios/kurių iškilo grėsmė tautos gyvavimui. Europos sąjungos šalys turi užtikrinti, kad Europos tarybos generalinis sekretorius būtų informuotas apie priemones, kurių valstybė ėmėsi. Imtasi tik tokių priemonių, kurios reikalauja susiklosčiusiai situacijai numalšinti, o pačios priemonės neturi pažeisti tarptautinės teisės, nepažeisti EŽTK 2 straipsnio (žmogaus teisė į gyvybę), išskyrus kitus išimtinius atvejus. Europos žmogaus teisių komisija 1958 metais vienoje pirmųjų bylų Graikija prieš Jungtinę Anglijos Karalystę paminėjo, kad valstybės institucija turi diskreciją vertinti savo veiksmų reikalingumą, toliau EŽTT 1978 metų byloje Airija prieš Jungtinę Anglijos Karalystę dar labiau pasisakė dėl veiksmų nuoseklumo – pirmiausia, valstybės narė turi nuspręsti ar konkrečiu atveju kyla grėsmė tautos gyvavimui

ir tik po to vertinti, jeigu yra poreikis, kokių veiksmų reikės imtis, norint pašalinti tą grėsmę. Šioje byloje valstybės narių institucija/institucijos yra palankesnėje padėtyje nei EŽTT teisėjai, nuspręsti ar buvo pats faktas įvesti nepaprastąją padėtį ir kokių konkrečių veiksmų reikėjo imtis. EŽTT pripažino, kad valstybės narės neturi neribotos dėl pačio fakto konstatavimo ir priemonių taikymo ir galiausiai reikia atsižvelgti, ar valstybės narė neperžengė savo diskrecijos. EŽTT dar jokioje byloje nebuvo pripažinusi, kad kažkuri valstybės narė pažeidė savo diskreciją konkrečiai dėl nepaprastosios padėties įvedimo, tik EŽTK konstatavo faktą, kad nepaprastoji padėtis buvo įvesta nepagrįstai 1969 metų Graikijos byloje, kurios EŽTT teismo nepasiekė, o konkretus komisijos sprendimas buvo paremtas ne pačiais objektyviais faktais bei jų tyrimais, tuo metu Graikijoje valdant nedemokratinėms jėgoms.

Analizuojant toliau Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymą, mums svarbu nustatyti, koks yra teritorinis mastas įvedus nepaprastąją padėtį? Šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje pirmiausia ir svarbiausia numatoma, kad nepaprastoji padėtis gali būti įvesta tik Lietuvos Respublikos teritorijoje ar atitinkamai jos dalyje, kituose administraciniuose vienetuose, taip pat, pasienio ruožuose ir kituose valstybės teritorijose. Analizuojant konkretų grėsmės mastą, svarbu nustatyti ar ta grėsmė plinta per valstybės teritoriją, ar ji atitinkamai išlieka toje srityje, kurioje ji buvo paskelbta, todėl šio straipsnio 2 dalyje numatoma, kad „Teritorijos, kurioje įvesta nepaprastoji padėtis, ribos gali būti keičiamos Seimo nutarimu šio įstatymo 6 straipsnyje nustatyta tvarka, tam tikroje valstybės teritorijos dalyje atsiradus arba išnykus šio įstatymo 3 straipsnyje numatytiems nepaprastosios padėties įvedimo pagrindams.“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). Todėl, jeigu, kaip pavyzdys - viename administraciniame vienete išnyksta pagrindas pratęsti nepaprastąją padėtį, ji gali būti panaikinta, arba daugiau nepratęsiama, tačiau atitinkamu atveju, jeigu kitame administraciniame vienete tai nėra išnykę, nepaprastoji padėtis išliks tol, kol dings esamos grėsmės.

1.3. EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS TEISINIS REŽIMAS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Kaip buvo minėta ankščiau - nors Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintas tik vienas taikos metu esantis specialusis teisinis režimas – nepaprastoji padėtis, tačiau ekstremalioji situacija kildinama iš Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies „Stichinės nelaimės“, o atitinkamas įstatymas, kuris reglamentuoja ekstremaliąją situaciją yra – Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas. Šio įstatymo 2

straipsnio 5 dalyje nurodoma ekstremaliosios situacijos apibrėžimas, kuris skamba taip – „Ekstremalioji situacija – dėl ekstremaliojo įvykio susidariusi padėtis, kuri gali sukelti ar sukelia didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų būtiniausioms gyvenimo (veiklos) sąlygoms, turtui, aplinkai, gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų atlikimui, viešajai tvarkai arba gyventojų žūtį, sužalojimą, turtinę ar kitą žalą.“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998). Kaip teigia savo darbe Vaidotas Vaičaitis „Taigi, analizuojant įstatyme įvardytų ekstremalių įvykių rūšių turinį „gamtinį“ įvykį būtų galima sieti su Konstitucijoje vartojama stichinės nelaimės sąvoka, apimančia įvairias gamtos katastrofas: nuo potvynių iki žemės drebėjimų ir gaisrų. Beje, labai panašiai būtų galima vertinti ir ekologinio“ įvykio sąvokos turinį, nors šio termino vartojimas ekstremalių įvykių kontekste nėra vienareikšmis, nes „ekologija“ etimologiškai reiškia ne tik reiškinių, bet ir mokslą (gr. *oikos* reiškia namą ar būstą, o *logos* – mokslą ar žodį). Aišku, ekologinė katastrofa gali kilti ne tik kaip nenugalima jėga (*force majeure*), bet ir dėl žmogaus įsikišimo ar klaidos, kaip ir „techninis įvykis“, kuris būtų ir siejamas su didele infrastruktūros (nuo transporto iki atominės elektrinės) avarija / sprogimu“ (Vaičaitis, 2020, p. 85), ir tuo pačiu socialinis įvykis toks kaip – finansinė krizė, kuriai įvesti reikia atitinkamo specialiojo režimo, tačiau nereikia tokių priemonių kaip (nepaprastosios padėties), kad būtų pasitelktos griežtesnės priemonės. Todėl trumpam grįžtant prie nepaprastosios padėties, galime teigti, kad nepaprastoji padėtis gali būti kildinama konkrečiai iš Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies, kitaip tariant iš ekstremaliosios situacijos ir karantino, kurie bus aptarti vėliau, režimų, kuriuos paskelbus valstybė nesugeba suvaldyti krizinės situacijos ir reikia atitinkamų griežtesnių priemonių, kurios kildinamos taip pat iš pačios nepaprastosios padėties įstatymo 3 straipsnio 2 dalies.

Kritiškai vertinama Egidijaus Šileikio, knygoje – alternatyvi konstitucinė teisė 2005 m. ekstremaliosios padėties sąvokos įvedimą į nepaprastosios padėties įstatymą, nes šios sąvokos tiesiogiai nėra pačioje Konstitucijoje. Pirmiausia, nors tiesiogiai Konstitucijoje nėra įvardyta kas yra ekstremalioji situacija, tačiau, kaip minėta anksčiau, ji kildinama netiesiogiai iš Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies „stichinės nelaimės“ ir čia tik paviršutiniškai užsimenama apie pareigą įstatymų leidėjui nustatyti, kas yra ta stichinė nelaimė ir atitinkamai reglamentuoti jos suvaldymo metodiką, šiuo atveju atsiranda ekstremaliosios situacijos sąvoka ir jau Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme ekstremalioji situacija įgauna nebe faktinės padėties apibrėžimą, o jau suprantamas kaip teisinis įrankis, kuris atitinkamai sukelia tam tikras pareigas atlikti veiksmus arba nuo jų susilaikyti. Todėl manytina, kad nepaprastosios padėties įstatyme numatytas ekstremaliosios situacijos įvedimas yra ganėtinai logiškas sprendimas, nes kaip

jau suformuota ankščiau, tai yra tik pirmas teisinis žingsnis link nepaprastosios padėties, kuomet valstybėje nėra poreikio įvesti nepaprastąją padėtį, tai yra – krizinė situacija galimai yra mažesnio masto ir atitinkamai reikalinga siauresnė apribojimų apimtis. Antra, analizuojant abu įstatymus, tiek - Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymą, tiek Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymą, susijusį su ekstremaliosios situacijos sąvoka, profesorius Egidijus Šileikis išvelgia atitinkamus neatitinkimus tarp šių įstatymų ir pačios Konstitucijos ir tai plačiai aprašo Aušra Vainorienė savo disertacijoje, kurioje teigia, kad „Konstitucijoje nepaprastosios padėties įvedimo pagrindas – „grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai“. Tuo tarpu Nepaprastosios padėties įstatyme – „dėl valstybėje susidariusios ekstremalios situacijos kyla grėsmė Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai ir šios grėsmės neįmanoma pašalinti nepanaudojus Konstitucijoje ir šiame įstatyme įtvirtintų nepaprastųjų priemonių“. Taigi, šiame įstatyme atsiranda dvi papildomos sąlygos, kurių nėra Konstitucijoje: (i) susidariusi ekstremali situacija ir (ii) šios grėsmės neįmanoma pašalinti nepanaudojus Konstitucijoje ir įstatyme įtvirtintų nepaprastųjų priemonių“ (Vainorienė, 2018, p. 262) ir galiausiai, „reikėtų atkreipti dėmesį, kad ekstremalios situacijos paskelbimas, remiantis Civilinės saugos įstatymu, galimas tik dėl susidariusio ekstremaliojo įvykio. Taigi, atsiranda dar viena papildoma sąlyga, kurios nėra Konstitucijoje – ekstremaliojo įvykio konstatavimas“ (Vainorienė, 2018, p. 263). Todėl, įvedant ekstremaliąją situaciją reikia įvertinti ar tam tikra krizinė situacija patenka į civilinės saugos įstatyme numatytos ekstremaliojo įvykio apimtį, antra, ar ji gali sukelti staigų ir plataus masto pavojų asmens sveikatai ar gyvybei, gamtai, turtui ar sukelti kitą atitinkamą žalą ir tik tuomet skelbiama ekstremalioji situacija.

1.4. KARANTINO TEISINIS REŽIMAS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Konstituciškai pasikartojus karantino „neoficialus“ paminėjimas kildinamas kaip ir ekstremalioji situacija iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies, bet čia esminį vaidmenį atlieka jau nebe „stichinės nelaimės“ o jau po jų vedamos „epidemijos“ ir čia taip pat Konstitucija palieka įstatymų leidėjui numatyti atitinkamą karantino teisinį reglamentavimą, kuris yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatyme. Taigi, patį karantiną galime suprasti kaip – specialusis teisinis režimas, kurio metu valstybė imasi atitinkamų veiksnių suvaldyti užkrečiamų ligų plitimą, nes atitinkama epidemija yra orientuota į Konstitucijoje saugomą žmogaus sveikatą, todėl valstybės organai turi pareigą tą Konstitucinę vertybę išsaugoti. Šio įstatymo

21 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „Karantino tikslas - nustatyti specialias asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, judėjimo sąlygas, apribojimus ir tvarką bei ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas, apribojimus ir tvarką ir taip riboti užkrečiamųjų ligų plitimą.“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1996). Svarbu atkreipti dėmesį, kad karantino specialusis teisinis režimas nors konkrečiu atveju yra nukreiptas į užkrečiamųjų ligų prevenciją, šis teisinis režimas yra atitinkamai siauresnės apimties, tačiau nors ir karantino paskelbimas ir įvedimas apibrėžtas siauresne apimtimi, jis savo konstituciniais ribojimais gali nenusileisti nepaprastosios padėties lyginimo kontekste. Svarbu neužmiršti, kad šiuo režimu atitinkami valstybės organai negali naudotis kaip plataus masto įrankiu, jeigu tai pažeistų proporcingumą ir priemonės būtų per griežtos.

2. SPECIALIŲJŲ TEISINIŲ REŽIMŲ ĮVEDIMO SUBJEKTAI LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

2.1. KARANTINO TEISINIO REŽIMO ĮVEDIMO SUBJEKTAI LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Ankstesnėje darbo dalyje buvo minėta, kad specialiojo teisinio režimo – karantino įvedimas yra siejamas su Konstitucijos 48 straipsniu, kuris tiesiogiai išveda į Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymą, kurio 2 straipsnio 38 dalyje „užkrečiamosios ligos židiny“ numatyta, kad Lietuvos Respublikos vyriausybės įgalios institucijos patvirtina, kad visoje valstybės ar tam tikroje valstybės teritorijoje yra didžiulė rizika užsikrėsti tam tikra pavojinga ar labai pavojinga liga, kurios užkrečiamumo mastas gali peraugti ne tik į vieną administracinį vienetą, tačiau ir į visos valstybės teritorinį lygmenį. Taigi, karantino teisinį režimą skelbia Vyriausybė patvirtindama nutarimą, kurio galia yra poįstatyminio lygmens. Svarbu paminėti, kad vyriausybės įgaliojimai kildinami iš pačios Konstitucijos 94 straipsnio, taigi vyriausybė yra įgaliota skelbti karantiną gavusi atitinkamos institucijos pasiūlymą/išvadas – vienas iš galimų variantų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos ministro išvadomis. Taigi, kuomet vyriausybė paskelbia karantino teisinį režimą, vyriausybė paskiria atitinkamą pareigūną, kuris turi įgaliojimus duoti privalomus nurodymus ūkio subjektams ar asmenims, kas atitinkamai yra – sveikatos apsaugos ministras. Kaip savo darbe teigia Vaidotas Vaičaitis „karantino atveju (pagal Užkrečiamųjų ligų įstatymo sisteminę analizę) tokiu pareigūnu reikėtų laikyti sveikatos apsaugos ministrą. Būtent šis pareigūnas tvirtina užkrečiamųjų ligų sukėlėjų sąrašą, asmenų, įtariamų, kad serga, būtinojo hospitalizavimo ir būtinojo izoliavimo organizavimo tvarką, taip pat privalomo profilaktinio aplinkos kenksmingumo pašalinimo tvarką ir atlieka kitus su ligos suvaldymu ir prevencija susijusius veiksmus. Būtent Sveikatos apsaugos ministerija, atsižvelgdama į Nacionalinėje visuomenės sveikatos priežiūros plėtros programoje numatytus uždavinius, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės priemonių įgyvendinimą. Taip pat pagal įstatymą gana plačius įgaliojimus taikyti užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės priemonės turi sveikatos apsaugos ministrui pavaldus Lietuvos Respublikos vyriausiasis epidemiologas“ (Vaičaitis, 2020, p. 86). Labai aktuali situacija Lietuvoje, kuri konkrečiu atveju palietė kiekvieną Lietuvos pilietį, kuomet pasaulyje nuaidėjo COVID-19 pandemija, šiuo kontekstu galime pamatyti Lietuvos vyriausybės indėlį atliekant savo konstitucinius

įgaliojimus ir tuo pačiu pasimatė esminės šios susiklosčiusios situacijos teisinės spragos ar netinkami pasirinkti teisiniai sprendimo būdai. Vienas iš tokių pavyzdžių: „Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“. TAR, 4023“ Lietuvoje buvo įvesta ekstremalioji situacija, kuri apėmė visą Lietuvos teritoriją dėl pasaulyje įsivyravusios pandemijos COVID-19, tačiau neužilgo, tu pačių metų „2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimu „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (TAR, 5466)“ Lietuvos vyriausybė priėmė nutarimą dėl karantino paskelbimo Lietuvos Respublikoje, todėl tikėtina, kad vyriausybė skubotai priėmusi ekstremaliąją situaciją suprato, kad turėjo konkrečiu atveju paskelbti karantino teisinį režimą, nes tuo metu nebuvo būtinybės tokios plačios apimties teisinių režimų paskelbimo, susijusia su viena krizine problema, o vyriausybė rėmėsi konkrečiais dviem įstatymais, kuriuose nurodyti vyriausybės įgaliojimai – Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymu ir Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymu. Taigi, pirminiu požiūriu galime numanyti, kad karantinas yra kaip atskira teisinė sritis, tačiau jis konkrečiu atveju yra susaistytas ir su Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymu, todėl karantinas yra viena iš Ekstremaliosios situacijos sričių, dėl kurio atsiradimo valstybės institucijos imasi atitinkamų veiksmų suvaldyti susiklosčiusią situaciją, užkirsti kelią plitimui arba sumažinti užkrečiamumą.

Nors Lietuvos teisinėje sistemoje vyriausybė yra įvardijama kaip valstybės institucija bei jų nariai, kurie įveda karantiną Lietuvoje, tačiau analizuojant detaliau, susiduriame su vienu subjektu, kuris nors teisės normose nėra įvardijamas kaip subjektas, kuris įveda karantino teisinį režimą, tačiau neformaliai atlieka vaidmenį, kuris/i gali paskatinti vyriausybę arba visuomenę imtis arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų yra – Respublikos prezidentas/ė. Respublikos prezidentas/ė, kaip ir minėta anksčiau, nėra įvardijamas kaip subjektas galintis atlikti tokią procedūrą, tačiau susiklosčiusiai ekstremaliai situacijai, šiuo atveju – karantinui Respublikos prezidentas/ė savo Konstitucijoje įtvirtintais įgaliojimais, pasiremus atitinkamos institucijos išvadamis kaip pavyzdys: Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo centro išvadamis, konkrečiomis konsultacijomis gali kreiptis ir turėtų kreiptis su rekomendacijomis į vyriausybę, pasiūlydamas/a dėl susiklosčiusios ekstremalios situacijos paskelbti atitinkamoje teritorijoje ar visoje valstybėje karantiną, tačiau kaip minėta anksčiau, svarbu pažymėti, kad galutinį verdiktą priima vyriausybė atsižvelgdama į rekomendacijas, faktus ir kitus veiksnius. Sekantis dalykas, kurį LR prezidentas/ė gali neoficialiai paveikti dar neįvedus karantino teisinio režimo – kreiptis į visuomenę dėl susiklosčiusios situacijos iki to laiko, kol vyriausybė priims atitinkamus

sprendimus ir priims išvadas į jo/jos pateiktas rekomendacijas su pasiūlymu susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo, arba atlikti tam tikrus veiksmus kas gali užkirsti kelią besiplečiančios ligos užkirtimui iki kol bus priimti oficialūs veiksmai įvesti karantiną ir ekstremaliąją situaciją. Todėl, jeigu prezidentas/ė mano, kad karantino paskelbimas yra svarbus ir neatidėliotinas klausimas, gali kreiptis į vyriausybę su rekomendacijomis ir į visuomenę su pasiūlymų elgtis tinkamai ir apdairiai.

2.2. EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS TEISINIO REŽIMO ĮVEDIMO SUBJEKTAI LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Pirmasis ir svarbiausias ekstremaliosios situacijos paskelbimo subjektas yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Remiantis Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo 7 straipsnio 4 dalis nurodo, kad vyriausybė skelbia ir atšaukia valstybinio lygmens ekstremaliąją situaciją ir atitinkamai jos vykdomi veiksmai yra susaistyti kartu su kitomis valstybės institucijomis ar jų pareigūnais, kartu institucijos bendradarbiauja su siekiu numalšinti valstybinio lygio ekstremaliąją situaciją, vienas iš pavyzdžių - „valstybės operacijų vadovas“ norint atsakyti į šį klausimą, pirmiausia reikia atsakymo, o kas yra valstybės operacijų vadovas? Atsakymą į šį klausimą atrandame tame pačiame Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje, kuri reglamentuota taip „Ekstremaliosios situacijos operacijų vadovas (toliau – operacijų vadovas) – valstybės tarnautojas, valstybės politikas ar valstybės ir (ar) savivaldybės institucijos ar įstaigos darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį, paskirtas vadovauti visiems krizių valdymo ir civilinės saugos sistemos subjektams, dalyvaujantiems likviduojant ekstremaliąją situaciją ir šalinant jos padarinius, ir pagal kompetenciją priimančias sprendimus, būtinus siekiant likviduoti ekstremaliąją situaciją ir pašalinti jos padarinius.“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998), pažiūrėjus šiek tiek giliau, operacijų vadovu gali būti paskirtas valstybės krizių valdymo centro direktorius arba direktoriaus pavaduotojas. Tačiau šie asmenys yra paskiriami atsižvelgiant į ekstremaliosios situacijos mastą bei pobūdį, ekstremaliosios situacijos teritoriją ir kitus veiksnius. Taigi, grįžtant prie vyriausybės įgaliojimų – ji skelbia ir atkleidžia operacijų vadovą, nustato krizės valdymo strategijas, savo iniciatyva ar kitos institucijos „nacionalinio saugumo komisijos“ pasiūlymais nusprendžia ar imtis krizės valdymo veiksmų, nustato uždavinius, šalinimo būdus ir atlieka visus kitus veiksmus, kurie numatyti Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo nuostatose.

Taigi, 2020 m. vasario 26 d. Lietuvos Respublikos vyriausybė paskelbė ekstremaliąją situaciją Lietuvos Respublikoje. Paskelbimas buvo sietas su pasauliniu COVID-19 pandemijos mastu ir nustatius galimą grėsmę žmonių sveikatai ir gyvybei, pasirėmusi atitinkamų Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo nuostatomis ir atitinkamų institucijų rekomendacijomis patvirtino šį teisinį režimą. Taip pat, svarbu atkreipti dėmesį, kad ekstremaliosios situacijos paskelbimas valstybės mastu yra tik vyriausybės kompetencija, seimas, šiuo atveju, neturi galios panaikinti arba paskelbti ekstremaliosios situacijos, palyginus su nepaprastąja situacija, kuri bus aptarta kitoje darbo dalyje. Šioje, COVID-19 pandemijos srityje svarbu užsiminti, kad tuo momentu, kai buvo paskelbta ekstremalioji situacija dėl COVID-19 pandemijos Lietuvos Respublikoje faktiškai nebuvo jokio ekstremalaus įvykio, kurį mes galėtume identifikuoti kaip prielaidą skelbti ekstremaliąją situaciją, taigi susidaromas įspūdis, jog 2020 metais priimta ekstremalioji situacija buvo paskelbta neteisiškai, nes nagrinėjant krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme ryšį su užkrečiamosiomis ligomis, randame tik šio įstatymo 2 straipsnyje reglamentuota šį teiginį: „Ekstremalioji situacija – dėl ekstremaliojo įvykio susidariusi padėtis, kuri gali sukelti ar sukelti didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų būtinausioms gyvenimo (veiklos) sąlygoms, turtui, aplinkai, gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų atlikimui, viešajai tvarkai arba gyventojų žūtį, sužalojimą, turtinę ar kitą žalą“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998). Taigi, galima susidaryti nuomonę, ar pandemija įeina į ekstremaliojo įvykio apimtį? LR krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 10 dalyje, kuri reglamentuoja kas yra ekstremalusis įvykis apibrėžimo kaip „epidemija“ ar kažko panašaus nerandame, todėl šis teiginys atsako mums į klausimą dėl ekstremaliosios situacijos paskelbimo teisėtumo.

2021 metais staiga prasidėjus masiniam nelegalių migrantų plitimui į Lietuvos Respublikos teritoriją iš Baltarusijos teritorijos, kurį organizavo neteisėtai išrinktas/pasiskelbęs 2020 metais prezidentas Aleksandras Lukašenka, kuris Lietuvai sukėlė didelių keblumų sukontroliuoti situaciją pasienyje su nelegaliais migrantais bandydami kirsti Lietuvos pasienį, todėl atitinkamai Lietuvos Respublikos vyriausybė 2021 m. liepos 3 dieną paskelbė valstybinio lygio ekstremaliąją situaciją. (Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo TAR, 2021-07-03, Nr. 15235), šiuo nutarimu vyriausybė nustatė, kad ekstremalioji situacija paskelbiama visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ir tuo pačiu paskiriama ekstremaliosios situacijos vadovė, o būtent 2021 m. rugpjūčio 3 dieną buvo priimtas sprendimas (Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės

sienos apsaugos sustiprinimo TAR, 2021-08-03, Nr. 16958), kuriame buvo numatytos specialiosios taikymo priemonės pabėgėliams.

Taigi, vyriausybės aptarimas buvo sietas su valstybinio lygio paskelbimu, tačiau jeigu ekstremaliosios situacijos mastas nėra valstybinio lygmens, remiantis Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo 13 straipsniu teritoriniu lygmeniu ekstremaliają situaciją gali paskelbti atitinkama savivaldybė, kai iškilą grėsmė žmogaus turtui, sveikatai, arba gamtai, todėl savivaldybė gali pasiremti įvairiais faktoriais, jog nustatytų ar yra poreikis skelbti ekstremaliają situaciją:

1. Savivaldybė gali įvesti ekstremaliają situaciją dėl tam tikrų stichinių reiškinių – potvyniai, stiprūs vėjai, žemės drebėjimai ir kitos galimos stichinės nelaimės;
2. Nelaimingų atsitikimų ir nelaimių kontekste – teroristiniai išpuoliai, avarijos ir t.t.;
3. Socialinės ir politinės krizės kontekste – masiniai protestai, riaušės ar kiti nusikaltimai ir t.t.

Nustačius esamai vienai iš aplinkybių, nurodytai aukščiau, remiantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 13 straipsnyje savivaldybės administracijos direktorius skelbia savivaldybės lygmens ekstremaliają situaciją, paskiria savivaldybės lygmens parengties pareigūną, koordinuoja savivaldybės institucijų ir kitų įstaigų pasirengimą ekstremaliajai situacijai, paskelbia ir taip pat atšaukia ekstremaliają situaciją savivaldybės lygmenyje, atlieka ekstremaliosios situacijos uždavinių įgyvendinimo funkcijas, informuoja gyventojus dėl esamos padėties pateikia rekomendacijas bei patarimus ir kitas pareigas numatytas šio įstatymo 13 straipsnyje. Svarbu paminėti, kad civilinės saugos įstatymas yra kaip bendrinė teisės norma, kuri reglamentuoja svarbiausius teisinius elementus, tačiau kiekviena savivaldybė turi ir gali pasirinkti skirtingą valdymo mechanizmą, siekiant suvaldyti ekstremaliają situaciją. Atsakant į klausimą, kas gali būti paskirtas į savivaldybės lygmens parengties pareigūną – civilinės saugos skyriaus vadovas, arba kitas pareigūnas, kuriam pateikti įgaliojimas užtikrinti, kad atitinkama savivaldybė būtų paruošta ir reaguotų į susiklosčiusią ekstremaliają situaciją. Svarbu paminėti, kad savivaldybės lygmens pareigūnas turi turėti įgūdžių ir būti gerai apmokytas atlikti civilinės saugos funkcijas, keletą pavyzdžių: rengti ir koordinuoti civilinės saugos planus, koordinuoti savivaldybės, jos institucijų bei kitų organizacijų veiklą ir bendradarbiauti su tomis institucijomis su siekiu rūpintis žmonių saugumu. Taip pat, svarbu paminėti, kad šis pareigūnas turi turėti atitinkamus bendravimo įgūdžius informuojant gyventojus apie susiklosčiusios situacijos lygį ir pateikti aktualią informaciją apie situaciją, jos vystymąsi ir sprendimo būdus.

Galiausiai, svarbu pateikti dar vieną subjektą, priskiriant prie ekstremaliosios situacijos įvedimo subjektų, kuris buvo aptartas karantino teisinio režimo metu – Lietuvos Respublikos Prezidentas/ė, kuris/i netiesiogiai gali paspartinti šio specialiojo teisinio režimo įvedimą – rekomendacijų pateikimas vyriausybei, visuomenės informavimas ir t.t.

2.3. NEPAPRASTOSIOS PADĖTIES TEISINIO REŽIMO ĮVEDIMO SUBJEKTAI LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Iškilus grėsmei Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ir visuomenės rimčiai iškyla poreikis skelbti nepaprastąją padėtį, kuri gali būti įvesta ne tik visoje valstybės teritorijoje, tačiau, konkrečiu atveju, Lietuvos Respublikos pasienyje, tam tikroje teritorijos dalyje, regionuose, administraciniame vienetė arba vienetuose, todėl, kurioje vietoje skelbti nepaprastąją padėtį priklauso nuo subjektų, kurie gali įvesti arba skelbti nepaprastąją padėtį, tačiau tai turi atitikti teisėtus interesus, atitikti teisės aktų reikalavimus ir būtų proporcingas grėsmei, su kuria susiduriama. Taigi, atsiskleidžia keli subjektai, kurie tiesiogiai nebuvo paminėti įvedant ekstremaliosios situacijos ir karantino teisinių režimų metu – Lietuvos Respublikos seimas ir Lietuvos Respublikos prezidentas/ė, todėl svarbiausiai pradėti analizę nuo svarbiausio subjekto, kuris gali įvesti nepaprastąją padėtį yra – seimas. Seimas kaip valstybės vienas iš svarbiausių valdymo organų, konstitucijos pavestas atlieka nepaprastosios padėties įvedimą. LR Konstitucijos 67 straipsnis reglamentuoja seimo įgaliojimus, būtent šio straipsnio 20 dalyje numatyta „įveda tiesioginį valdymą, karo ir nepaprastąją padėtį, skelbia mobilizaciją ir priima sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Kitas svarbus įstatymas, kuris reglamentuoja detalesnį nepaprastosios padėties įvedimą yra – LR nepaprastosios padėties įstatymas, kurio 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Sprendimą įvesti nepaprastąją padėtį visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje priima Seimas, jeigu valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002), taigi, seimas, šiuo atveju, tampa aktyvus ir yra pagrindinis įvedimo subjektas. LR nepaprastosios padėties įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje toliau nurodomas kitas subjektas, kuris gali šiuo atveju skelbti, bet neįvesti yra – Lietuvos Respublikos prezidentas/ė. „Tarp Seimo sesijų neatidėliotinais atvejais tokį sprendimą turi teisę priimti Respublikos Prezidentas, kartu šaukdamas neeilinę Seimo sesiją svarstyti šio klausimo. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą.“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). Prezidento įgaliojimai Nepaprastosios padėties įstatyme yra kildinami iš pačios

konstitucijos 84 straipsnio 17 dalies: „įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais skelbia nepaprastąją padėtį ir pateikia šį sprendimą tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Svarbu atkreipti dėmesį, kad išleidus atitinkamą dekretą prezidentas/ė negali tiesiogiai jo pristatyti seimui, todėl Lietuvos Respublikos Konstitucija reglamentuoja, kad „Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus-dekretus, kad Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) taigi, šiuo atveju, ministras pirmininkas arba atitinkamas ministras yra vienas iš nepaprastosios padėties skelbimo subjektų, kuris atitinkamai turi išanalizuoti prezidento/ės dekretą, vėliau pasirašyti arba pateikti prezidentui patikslinti tam tikras nuostatas, prieš padedant parašą. Toliau dekretas keliauja į seimą ir seimas artimiausio posėdžio metu svarsto dėl nepaprastosios padėties įvedimo priėmimą. Remiantis LR nepaprastosios padėties įstatymo 8 straipsniu: „Respublikos Prezidento dekretas dėl nepaprastosios padėties įvedimo visoje valstybės teritorijoje, valstybės sostinėje ar daugiau kaip pusėje valstybės teritorijos administracinių vienetų pateikiamas svarstyti neeilinei Seimo sesijai per 24 valandas nuo jo paskelbimo, o kitais atvejais – ne vėliau kaip per 48 valandas nuo jo paskelbimo“, todėl kaip ir minėta pačioje normoje laikas priklauso nuo teritorijos masto.

Prieš įvedant nepaprastąją padėtį seimas atsižvelgdamas į prezidento/ės sprendimą gali koreguoti/ keisti tam tikras nuostatas, tokias kaip:

1. Teritoriją, regioną, administracinį vienetą arba vienetus, kuriame/oje įvedama nepaprastoji padėtis;
2. Nepaprastosios padėties trukmę, jeigu ji yra neproporcinga susiklosčiusiai situacijai;
3. Nustatyti kitus arba papildyti konstitucinių teisių ir laisvių apribojimus, taip pat priemones nepaprastajai situacijai suvaldyti, kurios konkrečiu atveju gali būti taikomos, arba jų apimties mastas.

Svarbu paminėti dar vieną nepaprastosios padėties įvedimo atveju subjektą, kuris prisideda prie šio proceso yra – Lietuvos Respublikos vyriausybė, remiantis dabartine LR nepaprastosios padėties įstatymo redakcijos 6 straipsnio 3 dalimi: „Vyriausybė gali siūlyti Seimui, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidentui priimti sprendimą įvesti, skelbti nepaprastąją padėtį. Vyriausybė teikia vienam iš šioje dalyje nurodytų subjektų sprendimo dėl nepaprastosios padėties įvedimo projektą.“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios

padėties įstatymas. 2002). Todėl svarbu suformuoti, kad vyriausybė nepaprastosios padėties įvedimo procese atlieka netiesioginį įvedimą, palyginus su ekstremaliąja situacija ir karantinu. Tačiau šiandienos praktikoje išvengiama vyriausybės dalyvavimą rengiant nepaprastosios padėties projektus, kas pagal seimo statutą nebuvo priskiriama vyriausybės kompetencijai. „Nepaisant to, kad Seimo statute buvo aiškiai numatyta, jog tokių Seimo nutarimų projektus rengia Seimo Pirmininkas arba jo pareigas laikinai einantis Seimo Pirmininko pavaduotojas, visais atvejais faktiškai tai darė Lietuvos Respublikos Vyriausybė“ (Masnevaitė *el. al.*, 2022, p. 201). Tačiau vėliau nagrinėjant Lietuvos Respublikos Konstituciją, atrandame 94 straipsnį, kuriame nurodoma, kad vyriausybė „pavedama tvarkyti krašto reikalus, saugoti Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoti saugumą ir viešąją tvarką. Bet kodėl 2015 m. kovo 24 d. įsigaliojusios Seimo statuto pataisos projekto autoriai nusprendė, kad tokio pobūdžio Seimo nutarimų projektus turi rengti Seimo Pirmininkas ar jo pareigas laikinai einantis Seimo Pirmininko pavaduotojas, kurie pagal savo kompetenciją ir atliekamas funkcijas nedisponuoja ir negali disponuoti visa Seimo nutarimo dėl nepaprastosios padėties paskelbimo projektui parengti reikalinga informacija“ (Masnevaitė *el. al.*, 2022, p. 203). Taigi, nors vyriausybei tiek pagal Konstituciją, tiek pagal Seimo statutą, ar kitus įstatymus nebuvo suteikta tokia pareiga, tačiau dėl kažkokių aplinkybių ji atliko šiuos darbus už seimo pirmininką, ar seimo pirmininko pavaduotoją, todėl įstatymų leidėjui susiklosto ne tik kaip poreikis tinkamai reglamentuoti nepaprastosios padėties įvedimo procedūrą, tačiau susidaro įspūdis, kad tame laikotarpyje tai yra jau kaip neoficiali pareiga, nes šiuo atveju klausimas iškyla – ar vyriausybė atlikdama tokius veiksmus, nepažeidė LR Konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo principo? Tačiau vyriausybė parengusi projektą jį pateikė ne seimui, o seimo pirmininkui su prašymu teikti seimui skubiai svarstyti projektą, todėl susidaro įvaizdis, ar vyriausybė tikrai pažeidė valdžių padalijimo principą? Seimo pirmininkas galiausiai vyriausybės projektą priimtu kaip rekomendaciją, nors tą rekomendaciją būtų pilnas projektas. Tačiau pagal naująją LR nepaprastosios padėties įstatymo redakcija įstatymų leidėjas įterpė į 6 straipsnį, kad vyriausybė teikia įvedimo projektą vienam iš šių subjektų – seimui arba prezidentui, todėl galime teigti, kad praktinės situacijos leido suformuoti tinkamą reglamentavimą ateities perspektyvai.

Įvedus nepaprastąją padėtį svarbu paminėti, kad visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ar jos dalyje veikia Konstitucijoje ir kituose įstatymuose nustatytos, taip pat nustatyta tvarka valstybės bei savivaldybės institucijos, savivaldybės lygiu paskelbtos nepaprastosios situacijos metu gali būti įvestas tiesioginis valdymas, kurį reglamentuoja Lietuvos Respublikos tiesioginio valdymo savivaldybės teritorijoje įstatymas, šio įstatymo

2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad: „Tiesioginis valdymas reiškia, kad savivaldybės teritorijoje laikinai apribojamas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme savivaldybėms laiduojamos savivaldos teisės įgyvendinimas.“ (Lietuvos Respublikos tiesioginio valdymo savivaldybių teritorijoje įstatymas 1995), tiesioginį valdymą savivaldybėje gali įvesti Lietuvos Respublikos seimas, nutarimu.

Lietuvoje iki 2021 metų po nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais nebuvo įvesta nepaprastoji padėtis, tačiau 2021 metais dėl susiklosčiusios migrantų krizės Lietuvoje, seimas 2021 m. lapkričio 9 d. paskelbė nutarimą (Dėl nepaprastosios padėties įvedimo TAR, 2021-11-09, Nr. 23202) kuriuo nustatė, kad dėl 2021 metų liepos 2 dieną vyriausybės paskelbtos ekstremaliosios situacijos ir 2021 m. rugpjūčio 8 d. operacijų vadovo priimtų specialiųjų priemonių taikymo būdu nebuvo sumažinta grėsmė visuomenės rimčiai, Seimas įvedė nepaprastąją padėtį visame pasienio ruože su Baltarusijos Respublika ir papildomai 5 kilometrai į gilumą nuo pasienio ruožo ir įvedė nepaprastąsias priemones, kurios bus aptartos kitoje darbo dalyje. Taigi, čia pastebimas seimo aktyvus dalyvavimas priimant nepaprastąją padėtį, nustačius, kad kyla grėsmė visuomenės rimčiai ir taikytos senos priemonės buvo per silpnos, kurios nedavė atitinkamo pasistūmėjimo į priekį numalšinti susiklosčiusią situaciją.

Sekanti nepaprastoji padėtis Lietuvoje buvo įvesta šiek tiek vėliau po to, kai 2022 metų vasario 24 dieną Rusijos Federacijai pradėjus karinę agresiją prieš taikią Ukrainos Respubliką, seimas, gavęs prezidento dekretą, tapačią dieną susirinko ir surengė neeilinę sesiją, kurios metu priėmė prezidento dekretu nurodytomis sąlygomis, pasiremdamas gauta informacija apie Rusijos vykdomus nusikaltimus Ukrainos teritorijoje, nustačius, kad tiek Baltarusijos Respublika tiek Rusijos Federacija vykdo agresyvius veiksmus prieš kaimynines valstybes ir kitus faktus, kurie numatyti seimo nutarime 2022 m. kovo 11 d. įvedė nepaprastąją padėtį visoje Lietuvoje Respublikos teritorijoje (Lietuvos Respublikos seimo 2022 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“. TAR, Nr. XIV-932) šiuo nutarimu buvo varžytos Konstitucines žmonių teisės ir pritaikytos nepaprastosios priemonės, kurios bus aptartos kitose darbo dalyse. Seimas atsižvelgdamas į karinius veiksmus prieš taikią valstybę priėmė nepaprastąją padėtį Lietuvos Respublikos teritorijoje, tačiau tikėtina, jog šiuo momentu taikoma nepaprastoji padėtis Lietuvos Respublikoje dėl prasidėjusio karo Ukrainos Respublikoje, kurį iniciavo Rusijos Federacija ir Baltarusijos provokacijų pasienyje yra perteklinė priemonė, pačioje Lietuvos valstybėje realios grėsmės nėra, todėl taikyti nepaprastąją padėtį šiuo momentu nėra prasmės.

Galiausiai svarbu paminėti, kad 2020 metai atsiradus COVID-19 pandemijai Lietuvos Respublika nepaskelbė nepaprastosios padėties, nes „Lietuvoje nebuvo rimtų ketinimų įvesti nepaprastąją padėtį dėl kilusios COVID-19 pandemijos. Daugelyje valstybių būtent ši sveikatos krizė buvo pagrindas skelbti nepaprastąją padėtį ir tokiu būdu riboti tam tikras konstitucines asmenų laisves ir teises. Tokia situacija buvo, pavyzdžiui, ir Latvijoje“ (Masnevaitė *el. al.*, 2022, p. 198). Taigi, nors pandemijos metu daugelyje valstybių nepaprastoji padėtis buvo įprastas teisinis mechanizmas, Lietuva pasirinko kitokį teisinį kelią ir nenuėjo iki šio teisinio režimo, kas galėjo labiau apriboti žmonių konstitucines teises ir pasitelkti nepaprastosiomis priemonėmis.

3. SPECIALIŲJŲ TEISINIŲ REŽIMŲ TRUKMĖ LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

3.1. KARANTINO TEISINIO REŽIMO TRUKMĖ LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Pirmiausia reikėtų aprėpti ir istorinį kontekstą - iš kur atsirado karantino teisinio režimo trukmė? Kaip savo straipsnyje teigia Vaidotas Vaičaitis: „Karantino terminas ir režimas Europoje yra žinomas nuo viduramžių. Kaip žinoma, italų kalboje (Venecijos dialektu) *quarantena* reiškia „keturiasdešimt dienų“, tiek laiko XIV–XV amžiuje Venecijos uostas taikė visiems atplaukusiems laivų įgulos nariams maro epidemijos metu“ (Vaičaitis, 2020, p. 88). Nenuostabu, kad įsivyravus užkrečiamai ligai tuometinė valdžia ėmėsi atitinkamų veiksnių užkirsti, kad liga neplistų, tačiau vis tiek konkrečiu atveju pilnai neatsako mums į klausimą - nuo ko viskas prasidėjo? Yra galima teorija, kad būtent 40 dienų terminas kilo iš pačios Biblijos, kuomet Dievo sūnus Jėzus prieš pradėdamas savo misiją po žemę pasninkavo 40 dienų dykumoje.

Šiandienos Lietuvoje tokio kaip 40 dienų termino nėra nustatyto, tas terminas yra kitoks, remiantis Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 21 straipsnio 3 dalimi „Teritorijų karantino trukmė gali būti ne ilgesnė kaip 3 mėnesiai. Jei pasibaigus šiam laikotarpiui išlieka poreikis riboti užkrečiamųjų ligų plitimą, teritorijų karantinas gali būti kiekvieną kartą pratęsiamas dar ne daugiau kaip vienam mėnesiui. Karantiną skelbia, atšaukia, jo dydį, ribas, trukmę ir režimą tvirtina: 1) visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ar keliose savivaldybėse – Vyriausybė sveikatos apsaugos ministro teikimu; 2) vienos savivaldybės teritorijoje – Vyriausybė bendru savivaldybės administracijos direktoriaus ir sveikatos apsaugos ministro teikimu“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1996). Šio straipsnio dalyje nurodoma, kad skelbimo tvarką dėl trukmės nustato LR Vyriausybė. Todėl grįžtant prie 40 dienų termino, kuris buvo taikytas XIV-XV amžiuje, galimai kildinamas iš Biblijos lyginant su Lietuvoje reglamentuotu terminu svarbu paminėti, kad Lietuva pasirinko lankstesnį terminą, nes įstatyme nurodoma, kad karantinas yra skelbiamas iki 3 mėnesių, tačiau, jeigu yra poreikis pratęsti karantino teisinį režimą, gali būti pratęstas ne ilgiau negu vienam mėnesiui. Todėl, jeigu yra poreikis karantino teisinį režimą išlaikyti ilgiau negu po 4 mėnesių, vyriausybė turėtų naujai priimti nutarimą dėl karantino paskelbimo Lietuvos teritorijoje. Atkreiptinas dėmesys grįžtant į 2020 m. kovo 16 d., kuomet dėl COVID-19 pandemijos karantino teisinis režimas Lietuvoje buvo įvestas tik dviem savaitėm ir po to pratęsiamas dažniausiai lygiai tokiam pačiam terminui, kas sukėlė tikrai didelį ne tik teisinį, tačiau socialinį ir ekonominį neaiškumą, kuomet visuomenė negalėjo tiksliai numatyti ar

po dviejų savaitių karantino teisinis režimas bus panaikintas ir visuomenė galės grįžti prie įprasto gyvenimo režimo, todėl išsakant nuomonę į šį neaiškumą galėtumėme remtis arba 40 dienų terminu arba tais pačiais 3 mėnesiais, su siekiu nutraukti karantino teisinį režimą ankščiau, iki sueinant terminui, jeigu tam būtų tinkamos aplinkybės, todėl šiandienai šis klausimas lieka diskusinis.

3.2. EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS TEISINIO REŽIMO TRUKMĖ LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Analizuojant teisinius aktus, atsakant į klausimą kiek laiko Lietuvoje yra taikomas šis teisinis režimas, atsakymo nerandame, nes Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme šio termino paprasčiausiai nėra, todėl vyriausybė įgauna lankstesnį pasirinkimą paskelbti arba terminuotam, arba neterminuotam laikui iki tol, kol bus numalšinta krizinė situacija ir tik tuomet pasiekus iki krizinę situaciją šalyje, LR vyriausybė panaikins šį teisinį režimą. Tokia pati situacija susiklostė ir 2020 m. metų vasario 26 d., kuomet vyriausybė dėl COVID-19 pandemijos priėmė ekstremaliąją situaciją valstybiname lygmenyje, šiame nutarime nebuvo numatytas terminas, tačiau kaip teigia savo straipsnyje Vaidotas Vaičaitis: „Tiesa, 2020 m. birželio 10 d. Vyriausybės nutarime Nr. 588 „Dėl Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimo Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“ pakeitimo“ (TAR, 12822), į kurią buvo perkeltos minėtos kai kurios karantino sąlygos, pastarieji ribojimai buvo numatyti mėnesiui, t. y. nuo birželio 17 d. iki liepos 16 d. ir vėliau pratęsti dar mėnesiui.“ (Vaičaitis, 2020, p. 88).

Identiška situacija susiklostė ir 2021 m. liepos 2 d., kai vyriausybė paskelbė valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl susiklosčiusios imigrantų krizės, tačiau ir čia konkrečiu atveju nebuvo paminėtas terminas. Todėl iškyla probleminis aspektas, kuris buvo paminėtas karantino teisinio režimo metu, kuomet visuomenė negalėjo niekaip numatyti kuomet galės vykdyti tam tikrą savo veiklą ir numatyti galimų draudimų trukmės, todėl pilnai pritarčiau profesoriui Vaidotui Vaičiui, kad LR krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme turi būti nustatytas šio teisinio režimo terminas, kuriuo galėtų pasiremti ne tik suinteresuoti asmenys – visuomenė, bet tuo pačiu ir įvedimo subjektai – vyriausybė, arba savivaldybė. Galima būtų teikti pasiūlymą, kad jeigu iškiltų klausimas įstatymų leidėjui formuojant ekstremaliosios situacijos įvedimo termino trukmę, galėtume remtis tais pačiais 40 dienų terminu arba įvedant 6 mėnesiams, su galimybe atšaukti šį teisinį režimą, jeigu išaiškėja aplinkybės, kad valstybinio lygmens ekstremalioji situacija buvo suvaldyta arba

buvo pasiekti tokie tikslai, kad proporcingai ribojimai galėtų būti švelninami, arba atšaukti atsižvelgiant į situaciją valstybėje.

3.3. NEPAPRASTOSIOS PADĖTIES TEISINIO REŽIMO TRUKMĖ LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Natūralu, kad nagrinėjant Lietuvos Respublikos Konstituciją nerandame nei karantino, nei ekstremaliosios situacijos teisinių režimų aprašymų, tačiau kildiname iš kitų straipsnių, priešingai negu šie du teisiniai režimai, nepaprastoji padėtis yra ganėtinai plačiai reglamentuota pačioje Konstitucijoje, todėl joje numatytas ir terminas, kuriam laikui skelbiamam nepaprastoji padėtis. LR Konstitucijos 144 straipsnio 1 dalyje numatoma, kad: „Jeigu Valstybėje iškyta grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, Seimas gali visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvesti nepaprastąją padėtį. Jos trukmė – iki šešių mėnesių.“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). Taigi, nepaprastoji padėtis Lietuvoje gali būti paskelbiama maksimaliai 6 mėnesių terminui, tačiau tai šis terminas priklauso nuo seimo, tvirtinant kokiam laikotarpiui yra poreikis paskelbti nepaprastąją padėtį. LR prezidento/ės teikiant dekretą dėl nepaprastosios padėties įvedimo, taip pat, pasiremiant pasiūlymais ir rekomendacijomis iš kitų galimų institucijų, tokių kaip – vyriausybė, tas terminas gali būti ir 2 savaitės, tačiau visais atvejais įtvirtintas 6 mėnesių maksimalus terminas pakankamai tikslus ir aiškus visuomenei atsižvelgiant į galimus pokyčius. Nagrinėjant detaliau, LR nepaprastosios padėties įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad: „Nepaprastoji padėtis gali būti įvesta ne vieną kartą, tačiau kiekvienu atveju jos trukmė neturi viršyti šio straipsnio 1 dalyje nurodyto termino.“ (Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). Tai leidžia mums suprasti, kad jeigu nepaprastoji padėtis buvo paskelbta maksimaliam terminui, tai yra – 6 mėnesiams, po šio termino nepaprastoji padėtis visais atvejais turi būti nutraukta, tačiau, jeigu per tokį terminą nepavyksta pašalinti grėsmės konstitucinei santvarkai ir visuomenės rimčiai, seimas arba prezidentas turi atitinkamai priimti naują sprendimą dėl nepaprastosios padėties įvedimo Lietuvos Respublikos teritorijoje, tačiau laikomasi visų tų pačių procedūrinių veiksmų, kuriuos reikėjo atlikti prieš įvedant pirmiau nepaprastąją padėtį. Detaliau paanalizavus tokią situaciją, galime teigti, kad LR Nepaprastosios padėties įstatymo 5 straipsnio 2 dalis neprieštarauja konstitucijai, jeigu laikomasi tų pačių procedūrinių reikalavimų įvedant naujai nepaprastąją padėtį.

Pirmoji nepaprastoji padėtis Lietuvoje po 1990 metų buvo įvesta būtent 2021 m. lapkričio 9 d., jau minėta migrantų krizę pasienyje su Baltarusijos Respublika. Seimas

įvesdamas šią nepaprastąją padėtį rėmėsi tiek konstitucijoje, tiek Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatyme nurodytu terminu, tačiau čia buvo pasirinktas trumpesnis, negu maksimalus 6 mėnesių terminas, o būtent 1 mėnesiui buvo paskelbta nepaprastoji padėtis. Po mėnesio laiko, tą pačių 2021 m. gruodžio 7 d. LR seimas pratęsė Neprastąją padėtį pasienyje su Baltarusijos Respublika (Seimo 2021 m. gruodžio 7 d. nutarimas Nr. XIV-733 „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“. TAR, 25308). Nepasiekus tinkamų rezultatų seimas pratęsė nepaprastąją situaciją Lietuvoje nuo 2021 metų gruodžio 10 dienos iki 2022 metų sausio 15 dienos, taigi šiuo atveju pasirinkimas buvo šiek tiek ilgiau negu vienas mėnuo.

Neprabėgus daugiau negu pusę metų, Lietuvoje buvo paskelbta dar viena nauja nepaprastoji padėtis, tačiau tai buvo susijusi jau ne tik su Baltarusijos Respublikoje vykdoma migrantų krize, tačiau kartu ir minėta 2022 m. vasario 24 d. pradėjus Rusijos Federacijai karinius veiksmus prieš Ukrainos Respubliką. Lietuva reaguodama į susiklosčiusią situaciją 2022 metų pradžioje, kaip jau minėta, 2022 m. kovo 11 d. LR seimas įvedė nepaprastąją padėtį Lietuvoje nuo 2022 m. kovo 11 d. iki 2022 m. balandžio 21 d., vėliau nepaprastoji padėtis buvo pratęsta iki šių dienų, tai yra vėliau nuo 2022 m. balandžio 22 d. seimas pratęsė nepaprastąją padėtį jau ilgiau negu pirmuoju atveju, tai yra iki 2022 m. birželio 30 d. Vėliau po 2022 m. birželio 30 d. iki 2022 m. rugsėjo 16 d., vėliau nuo 2022 m. rugsėjo 16 d. iki 2022 m. gruodžio 17 d., dar vėliau nuo 2022 m. gruodžio 17 d. iki 2023 m. kovo 17 d. ir galiausiai šiandien galiojant nuo 2023 m. kovo 17 d. iki 2023 m. gegužės 3 d.

Pažiūrėjus į visas priimtas nepaprastąsias padėtis iškyla nesupratimas dėl kokių būtent priežasčių yra pasirenkamas vienas ar kitas terminas? Gal seimui būtų geriausiai priimti nepaprastąją padėtį maksimaliam laikui, tai yra – 6 mėnesiams su galimybe atšaukti, jeigu būtų toks poreikis, nes atrodo, kad seimas tiesiogiai apkraunamas papildomais darbais įvedant nepaprastąsias padėtis kas 3 mėnesius, nes jeigu valstybėje situacija nesikeičia, todėl nėra ir poreikio kas 3 mėnesius pratęsti.

4. SPECIALIŲJŲ PRIEMONIŲ TAIKYMAS, GALIOJANT SPECIALIESIEMS TEISINIAMS REŽIMAMS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Specialiosios priemonės galiojant specialiųjų teisinių režimų metu yra svarbiausios priemonės, norint atstatyti valstybę iki krizinės situacijos, todėl valstybės institucijos priimančios specialiuosius teisinius režimus turi nutarimuose nurodyti kokios priemonės bus taikomos, tai pat, pasitelkti kitais subjektais, kurie numatys ir įgyvendins, kad tos specialiosios priemonės būtų privalomai taikomos. Svarbu paminėti, kad specialiųjų priemonių įvedimas turi neperžengti proporcingumo principo, tai reiškia, kad pasitelktos priemonės negali varžyti žmogaus teisių labiau, negu tai yra būtina pasiekti atitinkamų tikslų valstybės ir ar žmonių labui.

4.1. SPECIALIŲJŲ PRIEMONIŲ TAIKYMAS KARANTINO TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 21 straipsnyje 1-1 straipsnio 1 dalimi – vyriausybė gali nustatyti karantino teisinio režimo priemones susijusias su ūkine veikla, taip pat su viešųjų paslaugų ir administracinių paslaugų teikimu: „Nustatyti produktų gamybos, jų realizavimo, geriamojo vandens tiekimo bei paslaugų teikimo sąlygas ir tvarką; visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ar keliose savivaldybėse dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų paskelbto karantino metu Vyriausybė gali nustatyti šias teritorijų karantino režimo priemones, susijusias su asmens judėjimo laisvės ir privataus gyvenimo ribojimu; riboti arba laikinai uždrausti renginius ir kitokius daugiau kaip dviejų žmonių susibūrimus institucijose, įmonėse, įstaigose, organizacijose, išskyrus atvejus, kai valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse tam tikras funkcijas (darbus) būtina atlikti darbo vietoje, ir viešose vietose, taip pat susibūrimus privačiose vietose; riboti arba laikinai uždrausti gyventojų išvykimą už jų gyvenamosios vietos savivaldybės ribų ir judėjimą joje bei ne Lietuvos Respublikos piliečių atvykimą į Lietuvos Respublikos teritoriją, nustatyti atvykimo ir grįžimo į Lietuvos Respubliką sąlygas; taikyti laikiną gyventojų perkėlimą (evakuaciją) iš karantino teritorijos, išskyrus atvejus, kai karantinas paskelbtas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1996). 2020 m. kovo 16 d. vyriausybei priėmus karantino teisinį režimą nustatė šias specialiąsias priemones: „Apribotas atvykimas ir išvykimas iš Lietuvos teritorijos, nustatytas nuotolinis darbas

viešajame ir privačiame sektoriuje („išskyrus atvejus, kai būtina atitinkamas funkcijas atlikti darbo vietoje“), uždraustas prekybos centrų darbas („išskyrus maisto, veterinarijos, vaistinių ir optikos prekių pardavimą“), apribotas sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas teikiančių įstaigų darbas bei numatytas tam tikras fizinio atstumo keleiviams laikymosi reikalavimas.“ (Vaičaitis, 2020, p. 85). Taip pat svarbu paminėti, kad šiame vyriausybės nutarime buvo minimos ir kitos priemonės: pakankamos asmens higienos laikymasis, tokios kaip reguliarus rankų plovimas, dezinfekavimas ir t.t., taip pat skirtingų daiktų ir paviršių dezinfekavimas, kad kontaktiniu būdu neplistų užkratas. Vėliau šiuo teisinio režimo nutarimu buvo keičiamos taikomos specialiosios priemonės tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, pavyzdžiui – privalomumas viešose vietose dėvėti tiek burną, tiek nosį dengiančiomis priemonėmis (medicininės kaukės, respiratoriai ir t.t.), vėliau šie ribojimai buvo detalizuojami operacijų vadovo sprendimuose, kurių skaičius buvo net keli šimtai. Galiausiai, yra daugybė kitų priemonių, kurios taip pat gali būti laikomos karantino teisinio režimo metu, nes specialiųjų priemonių taikymas LR užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo straipsnyje yra ne baigtinis sąrašas ir skirtingai taikomos specialiosios priemonės priklausomai nuo susidariusios situacijos.

Labai aktuali situacija su COVID-19 pandemijos metu taikomų vyriausybės ribojimų kontekste, šiek tiek vėliau, kai valstybėje nurimo pandemijos protrūkis, iškilo ginčas, kuris nukeliavo iki pat Konstitucinio teismo ir Konstitucinis teismas 2023 m. sausio 24 d. priėmė nutarimą dėl vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo 3.2.8. ir 3.4.4. punktų prieštaravimo konstitucijoje įtvirtintai teisinės valstybės principui ir LR užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymui susijusį su grožio ir odontologijos paslaugų teikimo ribojimais karantino metu. Pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį teismą, sustabdžius nagrinėjamą administracinę bylą būtent dėl turtinės žalos atlyginimo, nurodydamas, kad vyriausybės nutarimas, kuris turi poįstatyminę teisinę galią negali prieštarauti įstatymui, tai yra – LR Konstitucija ir LR užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymui, taip pat, pareiškėjas nurodė, kad minėto vyriausybės nutarimo 3.2.8. ir 3.4.4. punktai, kuriais draudė teikti grožio paslaugas ir odontologijos paslaugų laikinas sustabdymas, išskyrus būtinas medicininės pagalbas ir jų užtikrinimas prieštarauja specialiojo teisinio režimo metu akcentuojamam proporcingumo principui susijusiu su draudimu verstis šiomis ūkinėmis veiklomis. Konstitucinis teismas 2023 m. sausio 24 d. nutarimu pasisakė, kad: „Konstatuotina, kad nors Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo 3.2.8, 3.4.4 papunkčiuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu, kuriuo, siekiant konstituciškai pagrįsto tikslo – žmonių ir visuomenės sveikatos apsaugos, dėl nepalankios epideminės COVID-19 ligos (koronavirusinės infekcijos) situacijos paskelbus karantiną ir buvo laikinai suvaržyta

asmenų, besiverčiančių grožio ar odontologijos paslaugų teikimu, ūkinės veiklos laisvė, vis dėlto, tokiu teisiniu reguliavimu buvo laikomasi asmens ir visuomenės interesų derinimo principo ir, norint apsaugoti žmonių ir visuomenės sveikatą, buvo siekiama bendros tautos gerovės.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarimas). „Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo 3.2.8, 3.4.4 papunkčiuose nustatytos karantino režimo priemonės, kuriomis buvo suvaržyta asmenų, besiverčiančių grožio ar odontologijos paslaugų teikimu, ūkinės veiklos laisvė, buvo taikytos tik ribotą laiką (du mėnesius), taip pat į tai, kad Vyriausybė numatė kompensuoti dėl karantino paskelbimo ir jo priemonių taikymo patirtus praradimus, nėra pagrindo teigti, kad tokiu teisiniu reguliavimu buvo paneigta ūkinės veiklos laisvės esmė.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2023 m. Sausio 24 d. nutarimas). Taigi, šiuo nutarimu Konstitucinis teismas nutarė, kad vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir LR užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 21 straipsniui.

4.2. SPECIALIŲ PRIEMONIŲ TAIKYMAS EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje numatoma, kad „susidarius įvykiams, ekstremaliesiems įvykiams, krizėms ar ekstremaliosioms situacijoms, užtikrinti gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų atlikimo tęstinumą, organizuoti ir vykdyti priemones, kuriomis siekiama atkurti valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms, ūkio subjektams, veiklos vykdytojams, NVO ir gyventojams būtinausias gyvenimo (veiklos) sąlygas.“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998), todėl kaip jau minėta tokiu pačiu požiūriu, specialiosios priemonės ekstremaliosios situacijos metu yra būtinybė, tai yra aktyvūs veiksmai, dėl kurių valstybė gali gyvuoti toliau savo įprastu mechanizmu po priemonių taikymo arba ekstremaliosios situacijos pasibaigimo/atšaukimo. Šio įstatymo 23 straipsnyje numatoma, kad vyriausybė tvirtina ekstremaliosios situacijos valdymo planus, šio straipsnio 6 dalyje ekstremaliosios situacijos paskelbimu savivaldybės teritorijoje: „Savivaldybės administracijos direktorius tvirtina savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planą.“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998), tačiau rengiant šį planą savivaldybės administracijos direktorius savo nurodymu gali paskirti tam tikrus ūkio subjektus, arba institucijas, kurių išteklių (materialių) tiekimas yra būtinas pasiekti teigiamų tikslų, todėl tokių subjektų dalyvavimas rengiant planą yra

privalomas ir sudaroma sutartis dėl tam tikrų materialinių dalykų tiekimo. To pačio 23 straipsnio 9 dalyje nurodoma, kad: „Nacionalinis krizių valdymo centras pagal kompetenciją koordinuoja valstybinių krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo planų rengimą, taip pat vertina valstybės institucijų ir įstaigų krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo planų atitiktį valstybiniam krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo planams. Ministrui pavestoms valdymo sritims priskirtų valstybės institucijų ir įstaigų krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo planų projektai derinami su šio ministro vadovaujama ministerija. Savivaldybių, kitų įstaigų, ūkio subjektų ir veiklos vykdytojų ekstremaliųjų situacijų valdymo planų projektai derinami su Vidaus reikalų ministerija ar vidaus reikalų ministro įgaliota institucija.“ (Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, 1998) šių subjektų dalyvavimas yra būtinas prižiūrint ir koordinuojant planų įgyvendinimą.

Toliau analizuojant kokios specialiosios priemonės galima pasinaudoti ekstremaliosios situacijos metu yra:

1. Valstybės rezervo naudojimas;
2. Specialiosios priemonės, kurios yra susijusios su visuomenės saugumu – ginkluotojų pajėgų panaudojimas, policijos panaudojimas, taip pat kartu tiek policijos, tiek kariuomenės panaudojimas vienu metu ir t.t.
3. Specialiosios priemonės, kurios susijusios su ekonominiais interesais, tokios kaip – priemonės užtikrinančios viešąją tvarką, numatomi prekybos ribojimai, viešosios paslaugos ir t.t.
4. Specialiosios priemonės, kurios yra susijusios su žmonių saugumu ir sveikata – karantino nustatymas, evakuacija, izoliacija arba net tam tikrų teritorijų izoliavimas ir t.t.
5. Specialiosios priemonės, kurios susijusios su kritinėmis infrastruktūromis – specialiųjų pajėgų pasitelkimas, rizikos zonų izoliavimas ir t.t.

Šios išvardytos specialiosios priemonės yra tik keli pavyzdžiai, viskas priklausys nuo vyriausybės ir kitų subjektų, kurie tiesiogiai dalyvauja specialiųjų priemonių taikymo stadijos procese, todėl priemonių taikymas yra ne baigtinis sąrašas.

Grįžtant atgal iki 2020 metų COVID-19 pandemijos laikotarpį, po to kai Lietuvos Respublikos vyriausybė patvirtino ekstremaliosios situacijos paskelbimą Lietuvoje ir tolimesnėmis redakcijomis detalizuodavo specialiųjų priemonių taikymą iškilo ginčas susijęs su Lietuvoje įvestu „galimybių pasu“, kuris nukeliavo iki Konstitucinio teismo, o situacijos seka buvo tokia – asmeniui buvo iškelta baudžiamoji byla už tai, kad jis

naudodamas svetimo asmens galimybių pasą bandė pakliūti į prekybos centro patalpas. Šiuo atveju pareiškėjas – Kauno apygardos teismas sustabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį teismą dėl 2020 m. vasario 26 d. LR vyriausybės nutarimo, taip pat vėlesnių redakcijų ir LR sveikatos apsaugos ministro 2021 m. gegužės 21 d. sprendimo punktus susijusius su „galimybių paso“ reglamentavimu atitikčiai LR Konstitucijoje įtvirtintiems: teisinės valstybės, teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos ir atsakingo valdymo principams. Šiuo pagrindu Konstitucinis teismas 2022 m. rugpjūčio 31 d. priėmė sprendimą Nr. KT99-S90/2022 ir gražino Kauno apygardos teismui nenagrinėdamas atitinkamos problemos motyvuodamas tuo, kad:

1. Pareiškėjas nors rėmėsi oficialiaja konstitucine doktrina, tačiau niekaip savo argumentų negalėjo susieti ir pagrįsti abejonių dėl priimtų aktų ir kokiu pagrindu asmeniui nebus taikoma baudžiamoji atsakomybė dėl neteisėtai panaudoto kito asmens dokumento.
2. Kauno apygardos teismas taip pat ginčijo 2021 m. gegužės 21 d. sveikatos apsaugos ministro sprendimą susijusį tik su „galimybių paso“ reglamentavimu, tačiau konstitucinis teismas nurodė, kad ministrų išleisti aktai nėra Konstitucinio teismo kompetencija, todėl nurodė, kad ši pareiškėjo dalis yra nežinybinga.

Taigi, Konstitucinis teismas gražino skundą pareiškėjui, tačiau šiandien šis klausimas nebuvo išspręstas susijęs su ekstremaliosios situacijos metu taikoma specialiąja priemone, kuri yra labai aktuali visuomenei.

4.3. SPECIALIŲJŲ PRIEMONIŲ TAIKYMAS NEPAPRASTOSIOS PADĖTIES TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymo 28 straipsnyje yra reglamentuotos nepaprastosios priemonės, kurios yra taikomos šio specialiojo teisinio režimo metu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad anksčiau aptartuose tiek karantino, tiek ekstremaliosios situacijos teisinių režimų metu taikomas specialiausias priemonės buvo numatyta, kad jų taikymas įstatymuose yra nebaigtinis sąrašas, tačiau Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymo 28 straipsnyje yra numatyta 17 punktų, tai yra – nepaprastųjų priemonių, kurios bus taikomos nepaprastosios padėties įvedimo metu, todėl tas sąrašas yra baigtinis ir subjektai, kurie priima nepaprastąją padėtį visais atvejais turi remtis tais 17 punktų. Keletą žinomiausių nepaprastųjų priemonių: asmens dokumentų patikrinimas, komendanto valanda, valstybės sienos apsauga, kainų reguliavimas,

kariuomenės pasitelkimas, valstybės rezervo panaudojimas ir kitos priemonės numatytos 28 straipsnyje.

Konkrečiai Lietuvoje nepaprastosios priemonės buvo pritaikytos 2021 metų lapkričio 9 dieną ir 2022 m. kovo 10 d. seimo nutarimais priėmus nepaprastąsias padėtis Lietuvos Respublikoje. 2021 m. lapkričio 9 d. nutarime seimas nurodė šias 8 nepaprastąsias taikytinas priemones pasienio ruože: valstybės rezervo naudojimas, draudimas atvykti į pasienio ruožą, kur yra paskelbta nepaprastoji padėtis, transporto priemonių draudimas be leidimo atvykti į pasienio ruožą, išskyrus tą transportą, kuris atlieka padarinių šalinimo funkcijas ir tarptautinį krovinių pervežimą, uždrausta pakeisti nuolatinę gyvenamąją vietą, susirinkimų draudimas, transporto priemonių bei asmenų patikra siekiant surasti ir paimti neteisėtai laikomus ginklus ir laikinas ginklų paėmimas turintiems teisę laikyti asmenims nepaprastosios padėties metu, kai yra žinoma informacija, kad ginklai gali būti panaudoti nusikalstamoms veikoms atlikti. 2022 m. kovo 10 d. seimo nutarime buvo nurodytos jau ne 8, o 6 nepaprastosios priemonės, nors į šį nutarimą seimas pridėjo prie aplinkybių ne tik Rusijos Federacijos pradėto karo Ukrainos teritorijoje kontekste, tačiau kartu ir su Baltarusijos Respublikos vykdomomis provokacijomis prieš Lietuvos Respubliką, o taikytos priemonės yra šios: 1. Valstybės rezervo naudojimas Ukrainos Respublikos paramai, užsieniečių priėmimo sąlygoms tenkinti ir pašalinti grėsmę pirmaeiliams saugumo interesams bei visuomenės rimčiai. 2. Sustiprinama nacionaliniam saugumui užtikrinti įmonių, specifinių įrenginių ir turto apsauga. 3. Valstybės sienos stiprinimas. 4. Užsieniečiai, kurie atvykta pagal specialiąją tranzito schemą privalo laikytis ministerijų nustatytų sąlygų. 5. Užsieniečiams vizų sugriežtinimas. 6. Pasienio ruože transporto priemonių ir asmenų bagažo tikrinimas, neteisėtai laikomų ginklų paėmimas ir viešos tvarkos užtikrinimas.

Svarbu paminėti, kad nepaprastosios padėties metu gali būti pasitelktos griežčiausios nepaprastosios priemonės, siekiu išsaugoti konstitucinę santvarką ir visuomenės rimtį.

5. KONSTITUCINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ RIBOJIMAI SPECIALIŲJŲ TEISINIŲ REŽIMŲ METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos Konstitucija yra mūsų valstybės pamatas, kuris saisto šių dienų valstybės mechanizmą, joje taip pat įtvirtintos asmens teisės bei laisvės, kurios yra kildinamos ne tik iš pačios Konstitucijos, tačiau su laiku įtvirtintomis iš pačių papročių. Karantino, ekstremaliosios situacijos ir nepaprastosios padėties specialieji teisiniai režimai yra tas teisinis elementas, kuriuos Konstitucija reglamentuoja kaip atvejus, dėl kurių asmens įtvirtintos laisvės gali būti laikinai suvaržytos, siekiu, kad valstybė atsistatytų į savo pradinę padėtį prieš susiklostant krizinei situacijai. Svarbu paminėti, kad šie ribojimai asmenims yra kaip pareiga, siekiu išsaugoti valstybę. Taigi, šie ribojimai yra numatyti ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bet ir LR užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatyme, kas reglamentuoja karantino teisinį režimą ir LR krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme, kas reglamentuoja ekstremaliąją situaciją. Taip pat svarbu paminėti, kad LR Konstitucijos 145 straipsnyje yra numatyti 6 kiti konstituciniai straipsniai, kurių laikinas apribojimas galimas nepaprastosios padėties metu: 22 straipsnis - privataus gyvenimo neliečiamumo teisė, 24 straipsnis – buto neliečiamumas, 25 straipsnis – įsitikinimų reiškimo laisvė, 32 straipsnis – kilnojimosi laisvė, 35 straipsnis – bendrijų, partijų ir asociacijų laisvė ir 36 straipsnis – taikių susibūrimų laisvė, tačiau šie 6 straipsniai kartu kildinami ir su kitais specialiaisiais teisiniais režimais. Svarbu paminėti, kad specialiojo teisinio režimo metu galimas ne tik konkretus vienas konstitucinis asmens teisės ribojimas, tačiau kartu institucijos įvesdamos specialųjį teisinį režimą gali pasitelkti ir daugiau teisių ribojimų, kas yra vadinama ir kaip teigia savo straipsnyje Vaidotas Vaičaitis „ribojamų teisių daugetas“. Taip pat, šioje darbo dalyje bus paminėti ne tik šie 6 straipsniai numatyti LR Konstitucijos 145 straipsnyje, tačiau ir kitos Konstitucijoje įtvirtintos laisvės, kurios gali būti ribojamos, nes manytina, kad tai yra pateisinama, nes pati Konstitucija nedraudžia specialiųjų teisinių režimų metu tiek joje numatytų, tiek LR Konstitucijos 145 straipsnio dalyje nenumatytų teisių ribojimų kituose įstatymuose, tačiau tie ribojimai karantino ir ekstremaliosios situacijos metu negali būti tokios apimties ir/ar griežtumo kaip nepaprastosios padėties metu, kuris yra griežčiausias žmogaus teisių ribojimo režimas, tačiau COVID-19 pandemijos metu pasimatė tokia praktika, kad žmogaus sveikata ir gyvybė yra ne ką prastesnė vertybė už konstitucinę santvarką, visuomenės rimtį ar teisinę valstybę, o pasisakydami galime konstatuoti, kad grėsmė šioms vertybėms gali pateisinti ne mažesnius žmogaus konstitucinių teisių apribojimus negu nepaprastosios padėties metu.

Taigi, vienas iš pavydžių, kuris nėra numatytas Konstitucijos 145 straipsnyje - LR Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalis susijusi su laisvę pasirinkti darbą, tačiau ypatingais atvejais, tiek karantino, ekstremaliosios situacijos ar nepaprastosios padėties metu priverčiamuoju nelaikomas darbas siekiu numalšinti krizinę situaciją. Visi šie draudimai yra paremti siekiu išsaugoti konstitucinę santvarką ir visuomenės rimtį. Esminis momentas, susijęs su specialiuoju teisinių režimų metu taikomais Konstituciniais žmogaus teisių ribojimais yra tas, kad už jų laikiną apribojimą nėra taikoma jokia konkreti žalos atlyginimo galimybė, išskyrus, jeigu tie ribojimai nepaisytų proporcingumo principo, varžomos teisės būtų perteklinės ir nebūtinės, tokio pažeidimo atveju LR Konstitucija pati numato tokią nematerialiąją žalos atlyginimo galimybę – LR Konstitucijos 30 straipsnis.

5.1. KONSTITUCINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ RIBOJIMAI KARANTINO TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 21 straipsnio 1-1 ir 2 dalyse yra reglamentuoti šie ribojimai, kuriuos Lietuvos Respublikos vyriausybė gali laikinai uždrausti arba riboti: 1. Riboti arba laikinai uždrausti ūkinę veiklą, kuri kildinama iš LR Konstitucijos 46 straipsnio - asmens ūkinė laisvė. 2. Asmens judėjimo laisvės ribojimas - LR konstitucijos 32 straipsnis - laisvai kilnotis, pasirinkti gyvenamąją vietą bei išvykti iš Lietuvos teritorijos. 3. Privataus gyvenimo ribojimas – LR Konstitucijos 22 straipsnis – privataus gyvenimo neliečiamumas. 4. Renginių uždraudimas, kuris kildinamas iš LR Konstitucijos 36 straipsnio – laisvė rinktis į taikius susibūrimus. Taip pat, šis įstatymas numato ir Konstitucijos 24 straipsnio būsto neliečiamumo laisvės ribojimą, kai kyla grėsmė asmens sveikatai ar gyvybei ir LR Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalis – priverčiamasis nelaikomas darbas piliečių atliekamas karantino metu.

2020 m. kovo 14 d., vyriausybei priėmus nutarimą ir 2020 m. kovo 16 d. įsigaliojusiam karantino tiesiniam režimui buvo varžomos šios konstitucinės teisės:

1. Uždrausta išvykti iš Lietuvos Respublikos teritorijos, grįžtantiems iš užsienio valstybės asmenims taikomas 14 dienų izoliacija. LR Konstitucijos 32 straipsnis;
2. Uždrausta lankytis renginiuose, tiek viešose, tiek privačiose erdvėse. Konstitucijos 36 straipsnis;
3. Uždrausta parduotuvių, turgaviečių veikla, išskyrus veterinarijos, maisto, vaistinių, optikos prekių pardavimas. Uždrausta grožio paslaugos, kazino salonų

veikla, nuteistųjų lankymas, išskyrus nuotoliniu būdu taikomas paslaugas.
Konstitucijos 46 straipsnis.

Aktuali situacija susiklostė 2021 m. birželio 21 d. Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą dėl Lietuvos Respublikos Nacionalinio visuomeninės sveikatos centro (toliau – NVSC) kompetencijos. Suinteresuotas asmuo – Seimo narių grupės seimo narė kreipėsi į Konstitucinį Teismą, su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 18 straipsnio 2 dalis, kuri numato, kad „Kai yra paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija ir (ar) karantinas dėl užkrečiamosios ligos ir nustatomas šios ligos protrūkis darbovietėje, Nacionalinio visuomenės sveikatos centro nurodytiems darbuotojams leidžiama dirbti tik pasitikrinus, ar neserga užkrečiamąja liga, dėl kurios yra paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija ir (ar) karantinas, ir įgyvendinus kitas Nacionalinio visuomenės sveikatos centro paskirtas šiems darbuotojams privalomas užkrečiamosios ligos kontrolės priemonės. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras šioje dalyje nurodytus darbuotojus nustato sveikatos apsaugos ministro nustatyta užkrečiamųjų ligų epidemiologinės diagnostikos tvarka, atsižvelgdamas į užkrečiamosios ligos epidemiologinės diagnostikos duomenis, ir apie tai informuoja šiuos darbuotojus ir darbdavį“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1998) neprieštarauja LR Konstitucijos 48 straipsnyje įtvirtintoms teisėms – asmuo gali laisvai pasirinkti darbą, taip pat verslą, turėti užtikrintas sveikas bei saugias darbo sąlygas, taip pat, gauti teisingą užmokestį už darbą. Pareiškėjos teigimu „Pareiškėja abejonės Įstatymo 18 straipsnio (2021 m. kovo 23 d. redakcija) 2 dalies tiek, kiek nurodyta, atitiktimi savo nurodytoms Konstitucijos nuostatomis ir principams grindžia tuo, kad, pasak pareiškėjos, ginčijama Įstatymo nuostata Nacionaliniam visuomenės sveikatos centrui deleguojama nustatyti kitas nei privalėjimas darbuotojui pasitikrinti, ar neserga žmonių užkrečiamąja liga, privalomas priemonės, kurių įvykdymas yra būtina sąlyga tam, kad asmuo galėtų įgyvendinti teisę į darbą, įstatyme nenustatant jokių sąlygų ar kriterijų, kuriuos tos priemonės turi atitikti. Taigi, pasak pareiškėjos, ginčijamu teisiniu reguliavimu konstitucinė žmogaus teisė laisvai pasirinkti darbą ribojama ne įstatymu ir dėl to pažeidžiami Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalis, 67 straipsnio 2 punktas. Pareiškėjos nuomone, nustatydamas tokį ginčijamą teisinį reguliavimą, įstatymų leidėjas netinkamai įgyvendino jam Konstitucijos suteiktus įgaliojimus, todėl pažeidė ir konstitucinius teisinės valstybės, atsakingo valdymo principus“ (Konstitucinio Teismo 2022 m. birželio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas nutarime pasisakė, kad LR žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje yra numatoma kaip ir kokiu principu turi būti įgyvendinamas darbas ir užtikrintos visos sąlygos darbovietėje kai tokie

sprendimai yra būtini paskelbtam specialiajam teisiniam režimui malšinti. Taigi, „Siekdamas užtikrinti konstitucinę teisę į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas bei reguliuodamas užkrečiamųjų ligų valdymo (kontrolės) priemones, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi diskreciją *inter alia* nustatyti, kuri (kurios) kompetentinga (kompetentingos) už visuomenės sveikatą atsakinga (atsakingos) valstybės institucija (institucijos) turi teisę spręsti, kokių įstatymuose ir juos įgyvendinančiuose poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytų priemonių būtina imtis siekiant užkirsti kelią tam tikros užkrečiamosios ligos, dėl kurios valstybėje yra susidariusi ypatinga situacija, plitimui visuomenėje, *inter alia* darbovietėse“ (Konstitucinio Teismo 2022 m. birželio 21 d. nutarimas), todėl įstatymų leidėjas saugodamas Konstitucijoje įtvirtintas saugias ir sveikas darbo sąlygas bei užkrečiamųjų ligų priemonių taikymą nustatė, kad NVSC yra ta institucija, kuri yra atsakinga ir turi įgyvendinti LR žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje privalomas kontrolines priemones. Galiausiai, Konstitucinis Teismas nutarė, kad nebuvo prieštaravimo Konstitucijai.

Sekanti aktuali situacija susiklostė 2021 m. spalio 12 d. Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą dėl vyriausybės vykdomos veiklos ir konstitucinių asmens teisių apribojimų karantino teisinio režimo metu. Suinteresuotas asmuo – seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą, su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 18 straipsnio 1 dalies „Darbų ir veiklos sričių, kuriose leidžiama dirbti darbuotojams, tik iš anksto pasitikrinusiems ir vėliau periodiškai besitikrinantiems, ar neserga užkrečiamosiomis ligomis, sąrašą, taip pat Darbų ir veiklos sričių, kuriose leidžiama dirbti darbuotojams, pasitikrinusiems ir (ar) periodiškai besitikrinantiems, ar neserga užkrečiamąja liga, dėl kurios yra paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija ir (ar) karantinas, sąrašą, darbuotojų tikrinimosi tvarką nustato Vyriausybė“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1998) neprieštarauja Konstitucijai, motyvuodamas tuo, kad vyriausybė negali įstatymo leidėjo pavesta poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie pagal Konstituciją gali būti reguliuojami tik įstatymu, ir 4 dalies „Darbuotojas, atsisakęs nustatytu laiku pasitikrinti, ar neserga užkrečiamąja liga, arba nepasitikrinęs be labai svarbių priežasčių (liga, dalyvavimas giminaičių laidotuvėse, komandiruotė), atsižvelgiant į darbo pobūdį skiriamas dirbti nuotoliniu būdu arba perkeliamas toje pačioje darbovietėje į kitą darbą, kurį jam leidžiama dirbti pagal sveikatos būklę, o jeigu tokių galimybių nėra, nušalinamas nuo darbo, nemokant jam darbo užmokesčio“ (Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1998) atitiktį LR Konstitucijai 18, 29 straipsniams ir 48 straipsnio 1 daliai, kuri reglamentuoja, kad asmuo gali laisvai

pasirinkti darbą, taip pat verslą, turėti užtikrintas sveikas bei saugias darbo sąlygas, taip pat, gauti teisingą užmokestį už darbą. Konstitucinis Teismas pasisakė, kad pagal LR žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 18 straipsnio 1 dalį įstatymų leidėjas nepavedė vyriausybę nustatyti įstatymu teisinį reguliavimą, bet nurodė, kad vyriausybė yra atsakinga, kad pagal šį įstatymą ir straipsnio nuostatas įgyvendintų kontrolę bei procedūras darbuotojams privalomai pasitikrinti sveikatą, taip pat įstatymų leidėjas saugo Konstitucijoje įtvirtintą teisę – į sveiką bei saugią darbo aplinką. Dėl to pačio minėto įstatymo 18 straipsnio 4 dalies Konstitucinis teismas pasisakė: „Pažymėtina, kad ginčijamoje Įstatymo 18 straipsnio (2021 m. kovo 23 d. redakcija) 4 dalies nuostatoje įtvirtintu teisiniu reguliavimu, pagal kurį darbuotojas, atsisakęs nustatyto laiku pasitikrinti, ar neserga užkrečiamąja liga, arba nepasitikrinęs be labai svarbių priežasčių, nušalinamas nuo darbo, nemokant jam darbo užmokesčio, iki tos dienos, kol jis pasitikrins, ar neserga užkrečiamąja liga, jeigu nėra galimybių skirti jį dirbti nuotoliniu būdu arba perkelti toje pačioje darbovietėje į kitą darbą, įstatymų leidėjas, siekdamas konstituciškai svarbaus tikslo – užkirsti kelią užkrečiamųjų ligų plitimui ir užtikrinti visuomenės sveikatą bei saugumą, nustatė Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės laisvai pasirinkti darbą įgyvendinimo sąlygą, t. y. reikalavimą darbuotojui nustatyto laiku pasitikrinti, ar neserga užkrečiamąja liga, taip pat šio reikalavimo nesilaikymo padarinius“ (Konstitucinio Teismo 2022 m. spalio 12 d. nutarimas). Tačiau Konstitucinis Teismas pasisakė, kad turi būti išnaudotos visos galimos sąlygos, tai yra – perkelti asmenį dirbti kitoje vietoje ar platformoje (nuotoliniu būdu), jeigu nėra tokių galimybių, asmuo yra atleidžiamas ir jam nėra mokamas darbo užmokestis. Galiausiai, Konstitucinis Teismas nutarė, kad nebuvo prieštaravimo Konstitucijai abejais atvejais.

Taigi, karantino teisinis režimas Lietuvos teisinėje sistemoje gali riboti tam tikras konstitucines žmogaus teises, tačiau tai turi būti daroma pagal įstatymuose nustatytas ribas ir su pagarba asmenų orumui bei pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms.

5.2. KONSTITUCINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ RIBOJIMAI EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Paminėti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 145 Straipsnio konstituciniai asmens teisės ribojimai karantino teisinio režimo metu kartu yra taikomi ir ekstremaliosios situacijos metu, kurie detaliau reglamentuojami Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatyme. Šio įstatymo 5 straipsnyje numatyta, kad vykdant ekstremaliosios situacijos šalinimo pareigas galimos ši LR Konstitucijų asmens laivių ribojimų apimtis: 1.

Laikinas asmens laivės apribojimas - LR Konstitucijos 32 straipsnis. 2. Būsto neliečiamumo ribojimas – LR Konstitucijos 24 straipsnis. 3. Ūkinės veiklos ribojimas – Konstitucijos 46 straipsnis. 4. Nuosavybės neliečiamumo – Konstitucijos 23 straipsnis ir administracinių, bei viešųjų paslaugų teikimas, kaip teigia savo straipsnyje Vaidotas Vaičaitis „žmogaus teisė į viešųjų ir administracinių paslaugų teikimą tiesiogiai Konstitucijoje nėra numatyta, todėl jų ribojimas ekstremaliosios situacijos (padėties) metu gali būti daug lankstesnis nei konstitucinių žmogaus teisių.“ (Vaičaitis, 2020, p. 94).

Nagrinėjant detaliau ribojimus kaip konkrečius atvejus Lietuvos Respublikos praktikoje susijusius su konstituciniais žmogaus teisių ribojimais ekstremaliosios situacijos metu grįžtame į 2020 m. vasario 26 d. ir 2021 m. liepos 2 d. vyriausybės nutarimų dėl ekstremaliosios situacijos paskelbimo laikotarpius. 2020 metų vasario 26 dieną vyriausybei priėmus ekstremaliąją situaciją dėl COVID-19 pandemijos įtvirtino šiuos laikinus konstitucinius asmens tiesių ribojimus: 1. Laikinas uždraudimas išvykti iš Lietuvos Respublikos teritorijos, taip pat draudimas užsieniečiams atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją, išskyrus numatytus atvejus nutarime, pavyzdžiui: užsieniečiai, kurie turi teisę gyventi Lietuvos Respublikoje, taip pat atliekant krovinių pervežimą arba pristatymą į valstybę ir kiti atvejai numatyti vyriausybės nutarime – LR Konstitucijos 32 straipsnis. 2. Renginių ribojimai – LR Konstitucijos 36 straipsnis, kartu pritaikant ir ūkinės veiklos apribojimą – LR Konstitucijos 46 straipsnis. 3. Administracinių ir viešųjų paslaugų teikimo apribojimas.

Reikia paminėti, kad visi šie konstitucinių asmenų laisvių apribojimai turi būti proporcingi ir laikini, o jų taikymas turi būti pagrįstas ekstremaliosios situacijos grėsmės vertinimu ir kitais svarbiais faktoriais.

5.3. KONSTITUCINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ RIBOJIMAI NEPAPRASTOSIOS PADĖTIES TEISINIO REŽIMO METU LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Nepaprastoji padėtis Lietuvoje užima aukščiausią ribojimų taikymo vietą tarp šių visų 3 specialiųjų teisinių režimų, nes pirmiausia pati Konstitucija tai reglamentuoja, galiausiai ji paskelbiama kai yra grėsmė Konstitucinei santvarkai ir visuomenės rimčiai. „Nepaprastosios padėties metu taikomus žmogaus teisių ribojimus galima laikyti griežčiausiu Konstitucijoje numatytu žmogaus teisių ribojimo režimu, kurio negalima peržengti karantino ir ekstremaliosios situacijos ar kitų ordinarinėje teisėje numatytų specialiųjų teisinių režimų metu. Šį teiginį būtų galima pagrįsti trimis argumentais: pirma,

Konstitucijos 145 straipsnyje įvardytos šešios žmogaus teisės, numatytos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose, nepaprastosios padėties metu turi dvigubą ribojimo pagrindą: ne tik tris pamatines konstitucines vertybes, detalizuotas vadinamuosiuose ribojimo pagrinduose, numatytuose šių straipsnių 2, 3 ar 4 dalyse 19, bet ir specializuotą 145 straipsnį. Antra, pagal Konstitucijos 145 straipsnį, žmogaus teisių ribojimas nepaprastosios padėties metu prilyginamas tiems žmogaus teisių ribojimams, kurie gali būti įvesti ir karo metu.“ (Vaičaitis, 2020, p. 91). Kaip toliau teigia Vaidotas Vaičaitis: abejotina, kad kažkuris kitas (karantino ar ekstremaliosios situacijos) specialusis teisinis režimas gali būti prilygintas nepaprastajai padėčiai ir tuo pačiu pačiai karo padėčiai. Netgi pati karo padėtis nėra griežtesnė už nepaprastąją padėtį, išskyrus Konstitucijos 143 straipsnį, susijusį su rinkimų teisės ribojimu ir Konstitucijos 142 straipsnis visuotine mobilizacija. Paskelbus nepaprastąją padėtį buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje valstybė turi informuoti Europos Tarybą ir taip pat Jungtinių Tautų Organizaciją, taigi, jeigu reikėtų tiek karantino ar ekstremaliosios situacijos metu informuoti kitus organus apie teisinių režimų įvedimo faktą, specialiųjų priemonių ir žmogaus teisių ribojimų taikymą, tokiu atveju kiti specialieji teisiniai režimai galėtų būti prilyginami nepaprastajai padėčiai.

2021 m. lapkričio 9 d. seimui nutarimu įvedus nepaprastąją padėtį Lietuvos pasienyje dėl masinio migrantų antplūdžio į Lietuvos Respubliką šio nutarimo 2 straipsnyje nurodoma, kad nepaprastosios padėties metu yra apribotos šios konstitucinės asmens teisės: 22, 25, 32 ir 36 straipsniuose, tačiau kaip ir minėta, šie ribojimai yra taikomi nepaprastosios padėties įvedimo teritorijoje, tai yra – pasienyje su Baltarusijos Respublika. Taip pat šiame straipsnyje detalizuojama, kad draudžiama neteisėtiems migrantams, kirtusiems Lietuvos Respublikos teritoriją ir/arba patekusiems į specialias apgyvendinimo vietas skleisti informaciją, kalbėti telefonu, susirašinėti, kitaip komunikuoti, naudotis interneto ryšio priemonėmis, esant būtinybei apriboti šių priemonių naudojimą, tačiau numatoma išimtis – bendravimas ir komunikacija nedraudžiama, jeigu migrantams reikia kreiptis į Lietuvos Respublikos valstybės įstaigas ar institucijas. Sekančiam šio straipsnio punkte numatoma, kad ribojamas asmenų patekimas į tas teritorijas, kuriose paskelbta nepaprastoji padėtis – pasienio ruože su Baltarusijos Respublika ir kartu 5 kilometrais į valstybės gilumą. 2 straipsnio paskutiniame punkte numatoma, kad asmenims yra ribojama teisė organizuoti ir rinktis į taikius susibūrimus ir susirinkimus.

Sekanti nepaprastoji padėtis seimo nutarimu kaip minėta Lietuvoje įvesta 2022 m. kovo 10 d., ji buvo įvesta pradėjus Rusijos federacijai karinius veiksmus prieš Ukrainos Respubliką. Šio nutarimo 2 straipsnyje buvo numatyti šie konstituciniai asmens

apribojimai: 25 ir 36 straipsniai. Toliau kituose šio straipsnio punktuose detalizuojama, kad draudžiama fiksuoti, fotografuoti ir filmuoti energetikos ūkio sektorių, saugumą užtikrinančias įmones, tuo pačiu, įrenginius ir turtą, taip pat Lietuvos ir jos sąjungininkių kariuomenės ir kariuomenių technikos judėjimą, tačiau čia apribojimas netaikomas tiems subjektams, kurie atlieka šių objektų apsaugą arba gaunamas jų leidimas. Taip pat draudžiama transliuoti ir perduoti informaciją Lietuvos Respublikoje esančių tiek Rusijos federacijos ar Baltarusijos Respublikos priklausančių tiesiogiai ar netiesiogiai, finansuojamų subjektų ir jų programas, išskyrus atvejus kai yra gaunamas leidimas iš Lietuvos televizijos komisijos arba Lietuvos radijo. Sekančiame punkte nurodoma, kad nustatomas ribojimas remiantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 1 punkto ir arba 3 punkte nurodytomis informacijoms su aplinkybėmis, susijusiomis su nepaprastosios padėties įvedimu Lietuvos Respublikos teritorijoje skleidimas. Galiausiai šio straipsnio 4 punkte numatoma, kad draudžiama burtis ir organizuoti susirinkimus, susijusius su Baltarusijos Respublikos ir arba Rusijos Federacijos palaikymus atliekant agresyvius veiksmus dėl kurių buvo įvesta nepaprastoji padėtis.

Taigi, įvedus nepaprastąją padėtį Lietuvos Respublikoje kaip minėta viskas turi atitikti proporcingumo principui, o galiausiai tiek piliečiai, tiek asmenys turi laikytis priimtų sprendimų dėl nepaprastosios padėties įvedimo, nes tik dėl mūsų visų labo ir vieningumo priklausytų tolimesnė Lietuvos Respublikos gyvavimo ir klestėjimo perspektyva.

IŠVADOS

1. Specialieji teisiniai režimai yra kildinami iš LR Konstitucijos, tai yra teisinis įrankis valstybei išsaugant savo konstitucines vertybes. Nors LR Konstitucija tiesiogiai nereglamentuoja nei ekstremaliosios situacijos, nei karantino teisinių režimų, tačiau šie režimai yra kildinami iš Konstitucijos 48 straipsnio. Karantino teisinis režimas kildinamas iš epidemijos fakto konstatavimo, o ekstremalioji situacija iš stichinių nelaimių, tai yra – ekstremalaus įvykio konstatavimas. Nepaprastosios situacijos įvedimas Lietuvos Respublikoje priklauso ir nuo ekstremaliosios situacijos, kuomet ekstremaliosios situacijos metu pasitelktos priemonės nepasiekia užtikrintų tikslų ir reikalingos kitos, stipresnės priemonės. Labai svarbu ateityje įstatymų leidėjui tinkamai nustatyti šių specialiųjų teisinių režimų konstatavimo faktą ir atriboti šiuos visus 3 specialiuosius teisinius režimus.

2. Lietuvos Respublikoje karantiną ir ekstremaliąją situaciją skelbia LR vyriausybė, nors čia įvardijamas vienas subjektas, tačiau netiesiogiai įforminame ir prezidentą/ę, kuris gali skelbti nepaprastąją padėtį, tačiau išimtiniais atvejais neturi kompetencijos įvesti kitų, žemesnio lygio specialiųjų teisinių režimų, taigi čia įstatymų leidėjui iškyla pareiga subalansuoti subjektus ir juos sugrupuoti, nors Konstitucija įtvirtina prezidentui/ei skelbti nepaprastąją padėtį, tačiau pati Konstitucija neuždraudžia tokios teisės, kad prezidentas galėtų paskelbti ir kitus specialiuosius teisinius režimus, todėl ateityje įstatymų leidėjui reikėtų reglamentuoti ir kitų specialiųjų teisinių režimų skelbimą Lietuvos Respublikos prezidentui/ei. Lietuvos Respublikoje nepaprastąją padėtį įveda LR seimas, o tarp sesijų skelbia LR prezidentas/ė sušaukdamas neeilinę seimo sesiją svarstyti šį klausimą.

3. Karantino teisinis režimas yra įvedamas 3 mėnesiams, tačiau jeigu yra poreikis - kiekvienu kartu jis gali būti pratęsiamas ne ilgiau negu vienam mėnesiui. Ekstremaliosios situacijos termino Lietuvos teisinėje sistemoje nerandame ir čia atsiranda tam tikra teisinė spraga, kurią įstatymų leidėjas privalo reglamentuoti, o pasiremti galėtų arba 40 dienų terminu, kuris buvo kildinamas iš Biblijos, su galimybe jį pratęsti, jeigu yra toks poreikis arba patvirtinti 6 mėnesiams su galimybe atšaukti, jeigu susiklosto tokios aplinkybės. Nepaprastoji padėtis Lietuvos teisinėje sistemoje yra įvedama maksimaliam 6 mėnesių terminui, patvirtinus nepaprastąją padėtį maksimaliam terminui, po šio termino nepaprastoji padėtis turi būti paskelbta iš naujo. Kaip darbe buvo akcentuojama praktinė pusė - sunku buvo suprasti, kodėl vienokiu ar kitokiu specialiuoju teisiniu režimu buvo pasirinktas vienoks, ar kitoks teisinis

terminas, nes tai sukėlė didelių neaiškumų visuomenei įvertinti vykdyti tam tikras veiklas.

4. Specialiųjų teisinių režimų metu taikomos specialiosios priemonės yra kaip pareiga visuomenei laikytis tam tikrų apribojimų, siekiu išsaugoti Konstitucijoje saugomomas vertybės, šie ribojimai yra numatyti skirtingų teisinių režimų įstatymuose, tiek karantino, tiek ekstremaliosios situacijos paskelbimo metu ta ribojimų apimtis nėra baigtinio sąrašo, tačiau viskas remiasi į proporcingumo principą, priemonės turi atitikti susiklosčiusiai situacijai numalšinti. Nepaprastosios padėties įstatyme reglamentuota 17 nepaprastųjų priemonių, šis sąrašas skiriasi tuo, kad yra baigtinis ir subjektai turės remtis būtent tik siauresne apimtimi, tačiau svarbu paminėti, kad nepaprastosios padėties metu taikomos priemonės yra griežčiausios. Taigi šioje išvadoje vėl svarbi įstatymų leidėjo pareiga tinkamai reglamentuoti specialiųjų priemonių taikymo ribas skirtingų režimų metu, nes tikėtina, kad tiek ekstremaliosios situacijos, tiek karantino teisiniai režimai gali nenusileisti nepaprastajai padėčiai.

5. Specialiųjų teisinių režimų metu Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus teisės gali būti apribojamos. Šie draudimai kildinami iš Konstitucijos 145 straipsnio, tačiau pati Konstitucija neuždraudžia apriboti kitas, ne tik Konstitucijos 145 straipsnyje numatytas konstitucines žmogaus teises. Svarbu paminėti, kad šis įrankis yra pats slidžiausias subjektams, kurie įveda šiuos specialiuosius teisinius režimus, nes kaip minėta, tai turi atitikti proporcingumo principui ir esamai situacijai numalšinti. Galiausiai, įvedus šiuos specialiuosius teisinius režimus indelį atlieka ne tik subjektai, kurie įveda ir kontroliuoja šiuos teisinius režimus, bet tuo pačiu labai svarbus visuomenės dalyvavimas, situacijos rimtumo suvokimas ir susilaikymas nuo tam tikrų teisių, kurios įprasto gyvenimo metu buvo leistinos, nes tik nuo visuomenės labo priklausys Lietuvos Respublikos gyvavimo ir klestėjimo perspektyva.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos aidas, (1992), Nr. 220-0;
3. Lietuvos Respublikos krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas. Valstybės žinios, 1998-12-31, Nr. 115-3230;
4. Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas. Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2575;
5. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios, 1994-02-25, Nr. 15-249;
6. Lietuvos Respublikos tiesioginio valdymo savivaldybės teritorijoje įstatymas. Valstybės žinios, 1995-04-12, Nr. 31-701;
7. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.
8. Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 1996-10-30, Nr. 104-2363;

Teismų praktika:

1. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. Bylos Nr. 24/04;
2. Konstitucinio Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas Nr. KT99-S90/2022;
3. Greece v. United Kingdom and Northern Ireland (Application no. 176/56, Commission (Plenary) Reports (31) of September 1958);
4. Ireland v. United Kingdom (ECtHR (Plenary)) Judgement of 18 January 1978. Series A No. 25).
5. Konstitucinio Teismo 2022-06-21 nutarimas Nr. KT79-N8/2022, bylos Nr. 10/2021;
6. Konstitucinio Teismo 2022-10-12 nutarimas Nr. KT128-N12/2022, bylos Nr. 12/2021;
7. Konstitucinio Teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. KT8-N1/2023, bylos Nr. 5/2022;

Kitų subjektų norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo 2021 metų rugpjūčio 3 d. sprendimas „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos

- valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“ (TAR, 2021-08-03, Nr. 16958);
2. Lietuvos Respublikos Prezidento 2022 m. vasario 24d. dekretas „Dėl nepaprastosios padėties paskelbimo“ (Nr. 1K-872).
 3. Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“ (TAR, 2021-11-09, Nr. 23202);
 4. Lietuvos Respublikos Seimo 2022m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“ (TAR, 2022-03-10, Nr. 4618)
 5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (TAR, 5466);
 6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimas. Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremalios situacijos paskelbimo“ (TAR, 2020-02-26, Nr. 4023);
 7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. liepos 3 d. nutarimas „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“ (TAR, 2021-07-03, Nr. 15235);

Mokslinė literatūra:

1. Masnevaitė E., Gedmintaitė A., Vėbraitė V. (2022) Nepaprastosios padėties įvedimo procedūra: praktika prieš teisinį reguliavimą. Kelyje su konstitucija, 192-220.
2. Pitrenaitė B. (2006). Teisinio reguliavimo įtaka ekstremalių situacijų valdymo veiksmingumui. Jurisprudencija/mokslo darbai, 5 (83), 90–101;
3. Survila, A. (2015). Nepaprastųjų situacijų valdymas: vadovėlis. Vilnius: MRU.
4. Šileikis, E (2005). Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
5. Vaičaitis, V. A. (2020). Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje. Teisė, 117, 79–98;
6. Vainorienė, A. (2016). Išimtinė padėtis: teisiniai pagrindai ir iššūkiai. Teisės apžvalga. VDU. No. 1 (13), <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.13.2>.
7. Vainorienė, A. (2018). Nepaprastosios padėties teisiniai pagrindai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

SANTRAUKA (LIETUVIŲ KALBA)

Šiame baigiamajame magistro darbe analizuojami šiandienai labai aktualūs specialieji teisiniai režimai Lietuvos Respublikos taikos metu, tai yra – nepaprastoji padėtis, ekstremalioji situacija ir karantino teisiniai režimai, šie visi teisiniai režimai tiesiogiai ar netiesiogiai kildinami iš pačios Lietuvos Respublikos Konstitucijos, su siekiu išsaugoti Konstitucijoje saugomas vertybes ir taip atsirandanti pareiga įstatymų leidėjui reglamentuoti šiuos specialiuosius teisinius režimus detaliau specifiniuose įstatymuose. Analizuojat detaliau, nustatomos aplinkybės, dėl kurių vienas ar kitas specialusis teisinis režimas yra įvedamas Lietuvos Respublikoje, nustatoma kokiose teritorijose galimas šių teisinių režimų įvedimas, subjektai, kurie įveda šiuos teisinius režimus, priėmimo procedūros, kokiam laikotarpiui yra įvedami šie teisiniai režimai, taip pat su kokiais įvedimo iššūkiais ir galimais netikslumais susiduria subjektai, kokios specialiosios priemonės taikomos skirtingų specialiųjų teisinių režimų metu, kas jas įtvirtina ir koks jų siekis išsaugoti Konstitucijoje saugomas vertybes. Galiausiai, darbe analizuojama kokie Konstituciniai asmens teisių apribojimai yra taikomi, koks jų siekis, nes grėsmė Konstitucijoje įtvirtintoms vertybėms yra pagrindas apriboti pačioje Konstitucijoje įtvirtintoms žmonių teisėms.

Darbe analizuojami specifiniai įstatymai, kurie reglamentuoja šiuos teisinius režimus, didelį indelį atlieka vyriausybės, seimo nutarimai įvedant šiuos specialiuosius teisinius režimus, prezidento ir kitų subjektų įvedime atliekamas didelis indelis tolimesnei procedūrai. Šioms procedūroms geriau suprantant santykį su Konstitucija, pasiremiami Konstitucinio Teismo nutarimai tiek žmonių teisių suvaržymo, tiek specialiųjų priemonių taikymo kontekste. Galiausiai prieinama prie vienos iš esminės išvados, kad šie specialieji teisiniai režimai yra neatsiejama Konstitucijoje įtvirtinta teisinė priemonė, siekiu išsaugoti valstybę nuo krizinės situacijos.

SUMMARY (ANGLŲ KALBA)

This final master's thesis analyses the special legal regimes that are very relevant today in the peacetime of the Republic of Lithuania that is, state of emergency, emergency, and quarantine legal regimes. All these legal regimes are directly or indirectly derived from the Constitution of the Republic of Lithuania itself, with the aim of preserving the values protected in the Constitution, and the resulting obligation to the laws to regulate these special legal regimes in more detail in specific laws. Analysing in more detail, the circumstances are determined, due to which one or another special legal regime is introduced in the Republic of Lithuania, it is determined in which territories the introduction of these legal regimes is possible. Entities that introduce legal regimes for these admission procedures, for what period these legal regimes are introduced, as well as what implementation challenges and possible inaccuracies the entities face, what special measures are applied during different special legal regimes, who enforces them and what is their aim to preserve the values protected in the Constitution. Finally, the work analyses what Constitutional restrictions on personal rights are applied, what is their aspiration, because the threat to the values enshrined in the Constitution is the basis for restricting human rights enshrined in the Constitution.

The work analyses the specific laws that regulate these legal regimes, a large contribution is made by the government, the resolutions of the Seimas introducing special legal regimes, the president, and other entities to introduce a special legal regime, a lot of work is being done, and for the further procedure. For a better understanding of the relationship with the Constitution, these procedures rely on the rulings of the Constitutional Court both in the context of the restriction of human rights and the application of special measures. Finally, it is possible to reach one of the essential conclusions that these special legal regimes are an inseparable legal instrument enshrined in the Constitution, aiming to save the state from a crisis situations.